

Szkic o dziejach koncelebry eucharystycznej*

Ks. Guillaume Derville

studia

* Tekst jest fragmentem z książki pt. *La concélébration eucharistique. Du symbole à la réalité* (Montreal 2011, ss. 120), z przedmową kardynała Antonia Cañizaresa, prefekta

Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów.

¹ Por. SC 47.

² Por. Jan Paweł II, *adhortacja Pastores dabo vobis*, 15.

³ Por. Św. Tomasz z Akwinu, *Summa Theologiae* [STh] III, q. 64, a. 8, ad 1.

⁴ Norma ta zależy od Papieża i biskupów – por.

Św. Kongregacja Sakramentów i Kultu Bożego [SKDSKB], Instrukcja *Inaestimabile*

1) Etapy w historii przed Soborem Watykańskim II

Pewnego czwartku, w dniu ustanowienia Eucharystii w „Sali na górze” w Jerozolimie Chrystus uprzedził swą śmierć na Krzyżu i wypowiedział słowa, które przekazują nam święty Paweł i synoptycy. Na Golgocie Jezus Chrystus z *głośnym wołaniem i płaczem za dni ciała swego zanosił gorące prośby i błagania do Tego, który mógł Go wybawić od śmierci, i został wysłuchany dzięki swej uległości. A chociaż był Synem, nauczył się posłuszeństwa przez to, co wycierpiał* (Hbr 5, 7-8). Od tego czasu Kościół uobecnia ofiarę Chrystusa we Mszy¹, w której celebry Jezusa umarłego, zmartwychwstałego, który wstąpił do nieba i siedzi po prawicy Ojca. Kapłan, który działa *in persona Christi capitis Ecclesiae*², wie, że po to, by uczynić to, co czyni Kościół³, musi wypełnić polecenie Pana – *To czyńcie na moją pamiątkę* (Łk 22, 19; 1 Kor 11, 24) – w posłuszeństwie Jego Kościołowi: pierwszą pobożnością liturgiczną jest poddanie normom, dzięki którym celebry znika, stając się *alter Christus, ipse Christus*. Także sam Kościół musi być posłuszny Panu w Tradycji i w słuchaniu Ducha Świętego⁴. Chrystus polecił nam uobecniać sakramentalnie Jego ofiarę. Kościół przyjmuje ten dar, „rozwijając pod kierownictwem Ducha Świętego formę liturgiczną sakramentu” – jak mówi Benedykt XVI – a „odpowiednia jej celebrycja” jest częścią „*ars celebrandi*, to znaczy sztuki właściwego celebry-

donum, 3 kwietnia 1980 [w:] AAS 72 (1980), ss. 331-343, cytując STh II-II, q. 93, a 1 w odniesieniu do pewnych przypadków rzeczywistego *falszowania liturgii katolickiej: vitium falsitatis incurrit qui ex parte Ecclesiae cultum exhibet Deo contra modum divina auctoritate ab Ecclesia constitutum et in Ecclesia consuetum*; następnie dokument powtarza polecenie z SC 22, paragraf 3: *Nikomiu inmemu, choćby nawet był kapłanem, nie wolno na własną rękę niczego dodawać, ujmować lub zmieniać w liturgii* (*Quapropter nemo omnino alius, etiamsi sit sacerdos, quidquam proprio Marte in Liturgia addat, demat, aut mutet*). Jednak: *Kościół nie może wszystkiego zrobić, Papież nie może wszystkiego zrobić* [kard. J. Ratzinger, *Bilans i perspektywy*, „Christianitas” nr 35 (2007), s. 154]. Por. Katechizm Kościoła Katolickiego [KKK] (1997), 1124-1125.

wania”; jest to tym ważniejsze, że „*ars celebrandi* jest najlepszym warunkiem *actuosa participatio*”, „uczestnictwa pełnego, czynnego i owocnego wszystkich wiernych”: *ars celebrandi*, „wyływa z wiernego posłuszeństwa wobec norm liturgicznych w całej ich spójności, ponieważ to właśnie ten sam, od dwóch tysięcy lat, sposób celebrowania zapewnia życie wiary wszystkim wierzącym”⁵.

a) Nowy Testament nie mówi nic o koncelebrze⁶. Jest możliwe, że wspólnota chrześcijan gromadziła się dla celebrowania Eucharystii wspólnie w poszczególnych domach. W trakcie pierwszych wieków Eucharystii nie celebrowano codziennie – dlatego wyciąganie nauk z tej epoki byłoby gubieniem się w domysłach. Co działo się potem? Studia historyczne poświadczają pewien typ koncelebry eucharystycznej na Wschodzie i na Zachodzie⁷. Jednak jest trudno zidentyfikować naturę tego obrzędu, jego przebieg i zasięg jego rozpowszechnienia⁸.

Kiedy i w jaki sposób koncelebrovano w ciągu pierwszych czterech wieków naszej ery? O ile starożytność tego obrzędu wydaje się pewna⁹, jego dokładny przebieg pozostaje nieznanym¹⁰. Zamiast

⁵ Por. Benedykt XVI, posynodalna adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis*, AAS 99 (2007), nn. 11; 38.

⁶ Nie ignorując ujęć odmiennych, przyjmując pojęcie koncelebry w sposób, w jaki dobrze streszcza je Bouyer: koncelebra to *celebracja eucharystyczna, w której uczestniczy kilku kapłanów* w tym znaczeniu, że chodzi o *uczestnictwo jako wspólne działanie kapłańskie, zaś wszyscy koncelebransi odmawiają razem ze słowami Chrystusa formuły anamnezy i epiklezy*

(L. Bouyer, *Dictionnaire Théologique*, Desclée, Paryż 1990, s. 84). Zaletą tej definicji, poza jej jasnością, jest to, że odpowiada znaczeniu, w jakim używają tego słowa Konstytucja *Sacrosanctum Concilium* i jej dokumenty wykonawcze.

⁷ Por. V. Raffa, *Liturgia eucaristica. Mistagogia della Messa dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*, Clv-Edizioni Liturgicae, Rzym 2003, ss. 943-968; dzieło to podaje obszerną bibliografię w tym przedmiocie.

⁸ Por. F. Dell’Oro, *La concelebrazione eucaristica: dalla storia alla pastorale*, „Rivista liturgica” 52 (1965), ss. 220-221.

⁹ W odniesieniu do pierwszych trzech wieków dokumenty wspominają w różnych miejscach o jednej Eucharystii, którą celebrował biskup otoczony przez swe prezbiterium i całą wspólnotę wiernych. Por. Ignacy Antiocheński, *List do Kościoła w Filadelfii*, IV (w: *Pierwsi świadkowie*, Biblioteka Ojców Kościoła nr 10, Kraków 1998, s. 133): *Starajcie się zatem uczestniczyć w jednej Eucharystii*; zob. także Klemens Rzymski, *List do Kościoła w Koryncie*, XI, 5; XII, 4; XLIV, 4-5. Por. Hipolit Rzymski, *Tradycja apostołska* 4 [„Sources Chrétiennes” 11 (1946) 30]: *Qui cumque factus fuerit episcopus omnes os offerant pacis [...]. Illi vero offerant diacones oblationem quipped imponens manus in eam cum omni praesbyterio, dicat gratias agens*. Botte tłumaczy: *Quand il a été fait évêque, que tous lui offrent le baiser de paix [...]. Que les diacres lui présentent l’oblation et que lui, en imposant les mains sur celles-ci, avec tout le college des prêtres, dise cette action de grâces*. Jednak nie wydaje się, aby prezbiterzy powtarzali również słowa biskupa, co zresztą byłoby trudne przy braku niezmiennego formuły (natomiast trochę później biskupowi odpowiada się: *Et cum spiritu tuo*). Botte mówi w przyp.

3 na s. 3: *jest to więc prawdziwa koncelebra*. Czy mamy przyjąć ten wniosek z tego powodu, że nałożenie dłoni jest samo w sobie gestem sakramentalnym?

¹⁰ Por. A. Franquesa, *De Concelebatione. Commentarium Constitutio de Sacra Liturgia*, „Ephemerides liturgicae” 78 (1964), s. 297: *Si nullum dubium deinceps remanere potest circa modum quo Ecclesia catholica veram et sacramentalem*

concelebrationem intelligit, subsistit tamen quaestio difficillima quomodo concelebratio in primis quatuor saeculis statuere.

¹¹ Por. M. Augé,

Concelebrazione eucaristica [w:] *Nuovo Dizionario di Liturgia*, Edizioni Paoline, Turyn 1993, s. 429.

¹² B. Botte, *Note historique sur la concélébration dans l'Église ancienne*, „La Maison Dieu” 35 (1953), ss. 15-16.

¹³ M. Righetti, *Storia liturgica* 3, Ancora, Mediolan 1966; wyd. 2, Ancora, Mediolan 2005, ss. 135-136.

¹⁴ Por. V. Raffa, *op. cit.*, ss. 952-953.

¹⁵ Por. G. Boselli, *Concelebrazione eucaristica e ministero presbiterale*, „Rivista liturgica” 97/1 (2010), ss. 76-77, cytując *Konstytucje Apostolskie* II, 58, 1-3 [w:] M. Metzger (wyd.), *Les Constitutions Apostoliques*, t. I, Cerf, Paryż 1985, ss. 320, 322.

o koncelebrze powinniśmy mówić o uczestnictwie całego prezbiterium w jednej celebracji eucharystycznej dokonywanej przez biskupa w asyście prezbiterów i innych ministrów działających każdy zgodnie ze swoim urzędem¹¹. Botte podnosi fakt, że w *Didascalia Apostolorum* jeden biskup przyjmując drugiego, prosi go o wygłoszenie słów konsekracji; jednak nie czynią oni tego obaj¹². Righetti sygnalizuje, że *sakramentalna koncelebra eucharystyczna biskupa z jego prezbiterium musiała być na początku zwykłą regułą; fakt wspólnego zamieszkania był także czynnikiem, który do tego prowadził; w późniejszym czasie wzrost liczby wiernych i miejsc kultu, podobnie jak wynikające z tego wymagania duszpasterskie, wywołały ograniczenie koncelebry do mniejszej kategorii kapłanów mniej zajętych innymi zadaniami i do okazji niektórych ważniejszych uroczystości*¹³. Powoli rozwinęła się codzienna celebracja Mszy, zwłaszcza Mszy „prywatnej” w klasztorach.

Liber Pontificalis poświęca wspólną celebrację Eucharystii w Rzymie i zbiera zwyczaje z V i VI wieku. Tekst, raczej niejasny, dopuszcza następującą lekturę: w obecności duchowieństwa ministrowie biorą pateny, podczas gdy prezbiterzy stoją wokół biskupa, który celebrował Mszę; na końcu prezbiterzy przyjmują Eucharystię z jego rąk, aby następnie udzielić jej ludowi. W ten sposób duchowieństwo rzymskie – o ile nie zatrzymują go gdzie indziej względy parafialne – uczestniczy w Eucharystii celebrowanej przez Papieża¹⁴.

Ordo Romanus I pokazuje, że uczestnictwo prezbiterów w celebracji eucharystycznej biskupa różni się od uczestnictwa świeckich: ci pierwsi są umieszczeni w przestrzeni w sensie ścisłym ministerialnej, obok biskupa; są przybrani w szaty kapłańskie, a czasami nawet spełniają osobną funkcję liturgiczną, jak łamanie Chleba konsekrowanego lub rozdzielanie Komunii; jednak nie uczestniczą w recytowaniu Modlitwy eucharystycznej.

Boselli zauważa, że księga II *Konstytucji Apostolskich* poprawia *Nauki Apostolskie* (pierwsza poł. III w.), gdy sygnalizuje, że kiedy jakiś biskup jest zaproszony do innego zgromadzenia, nie jest zobligowany do wypowiedzania słów ani powtarzania gestów sakramentalnych z biskupem, który go przyjmuje – lecz powinien zająć miejsce, które mu przysługuje¹⁵.

Według Botte'a między II i VII wiekiem stopniowo coraz liczniejsi celebransi zaczęli odmawiać Kanon wspólnie. Oto jego ekstrapolacja w odniesieniu do wcześniejszego istnienia prawdziwej koncelebry eucharystycznej: *Odmawianie kanonu zakłada wcześniejsze istnienie prawdziwej koncelebry, inaczej znaleźlibyśmy się wobec zupełnie niewytłumaczalnej kreacji ex nihilo. Mamy tu do czynienia ze zmianą należącą do porządku dyscyplinarnego, która odnosi się tylko do Kościoła rzymskiego*¹⁶. Botte opiera się na stwierdzonym przez siebie paralelizmie między nakładaniem rąk w trakcie sakry biskupiej i w trakcie celebrowania Eucharystii. Według niego tradycja liturgiczna potwierdza zatem cichą koncelebrę. Z teologicznego punktu widzenia – czyli z perspektywy, której Botte nie daje dojść do głosu – pojawiają się tu pytania, do których wrócę niżej.

Historia liturgii rzymskiej sygnalizuje trzy okazje, w których Modlitwa eucharystyczna jest odmawiana kolegialnie. Relacja z *Ordo Romanus III* pochodzi z końca VIII wieku, lecz odzwierciedla praktykę z epoki świętego Grzegorza Wielkiego: stanowi drugi dodatek do *Ordo Romanus I* z Mszy papieskiej¹⁷. Koncelebransami są prezbiterzy-kardynałowie¹⁸ ustawieni po bokach ołtarza, na lewo i na prawo od niego; w swych dłoniach trzymają dary ofiarne i odmawiają razem z biskupem Kanon, czyli Modlitwę eucharystyczną, pilnując, aby głos głównego celebransa był mocny i lepiej słyszany: *valentius audiatur*; wraz z nim konsekrują Ciało i Krew Chrystusa. Ten rodzaj koncelebry odbywa się tylko w trakcie niektórych uroczystości: w Wielkanoc, Pięćdziesiątnicę, świętego Piotra i w Boże Narodzenie.

Inne przypadki kolektywnego odmawiania Kanonu mają miejsce w trakcie koncelebry nowego biskupa z Papieżem lub z okazji wyświęcenia prezbiterów zgodnie z tym, co zadekretuje po raz pierwszy Pontyfikał Kurii Rzymskiej z XIII wieku¹⁹. Obrzęd koncelebry obowiązujący w różnych miejscach Kościoła na Zachodzie jest pod tym względem znaczący. Praktykowano go zwłaszcza w Wielki Czwartek, a w katedrach Francji – w wielkie święta aż do XII wieku (zauważmy, że aż do Soboru Watykańskiego II ryt lyoński zachował koncelebrę we Mszy pontyfikalnej Wielkiego Czwartku²⁰). Obrzęd ten ograniczał liczbę koncelebransów: *Poza Reims liczba koncelebransów jest stała i ograniczona, sprowa-*

¹⁶ B. Botte, *op. cit.*, s. 20.

¹⁷ Por. M. Andrieu, *Les Ordines Romani II*, Louvain 1948, s. 131: *In diebus autem festis, id est pascha, pentecosten, sancti Patri, natalis domini, per has quattuor sollemnitates habent colligendas presbyteri cardinales, unusquisque tenens corporalem in manu su et venit archidiaconus et porregit unicuique eorum manu oblatas tres. Et, accedente pontifice ad altare, dextra levaque circumdant altare et simul cum illo canonem dicunt, tenentes oblatas in manibus, non super altare, ut vox pontificis valentius audiatur, et simul consecrant corpus et sanguinem domini, sed tantum pontifex facit super altare crucem dextra levaque.*

¹⁸ Noszą oni nazwę pochodzącą od ich usytuowania na skrajach ołtarza: *ad cardines altaris.*

¹⁹ Por. V. Raffa, *op. cit.*, ss. 956-957.

²⁰ Por. M. Chatanay, *Émergence du Mouvement liturgique en France: rôle de Bernard Botte dans son développement de 1943 à 1962. Excerpta e Diss. in Sacra Theologia*, t. LIII, n. 3,

Facultad de Teología,
 Universidad de Navarra,
 Pampeluna 2009,
 ss. 159-253: *Sześciu
 kapłanów, ubranych
 w ornaty, otacza arcybiskupa
 i nie ogranicza się do
 asystowania mu. Tak
 jak przy święceniach
 kapłańskich, odmawiają
 razem z nim wszystkie
 modlitwy, począwszy od
 ofiarowania, w tym także
 relację o Ustanowieniu.
 Każdy jest wyposażony
 w książkę liturgiczną.
 W trakcie całej liturgii
 pozostają w pozycji stojącej.
 Na konsekrację odmawiają
 na stojąco słowa konsekracji
 i przyklękają dopiero
 wtedy, gdy biskup dokonuje
 podwójnego podniesienia.
 Jedynie celebrans główny
 wykonuje gesty przepisane*

przez rubryki. Wspomniani prezbiterzy nie wykonują żadnego gestu, a jedynie łączą swój głos z głosem arcybiskupa. Tylko on komunikuje w Ciele i Krwi Pańskiej; koncelebransi komunikują z ręki biskupa przy pomocy małej hostii, a nie komunikują w Krwi Pańskiej. Por. P. Martin, *Une survivance de la concélébration dans l'Église occidentale: la messe pontificale lyonnaise du jeudi saint*, „La Maison Dieu” 35 (1953), ss. 72-74.

²¹ A. G. Martimort, *Le rituel de la concélébration eucharistique*, „Ephemerides liturgicae” 77 (1963), s. 153.

²² Św. Franciszek z Asyżu, *Epistola toti ordini missa*, 30-31 [w:] *Pisma świętego Franciszka z Asyżu*, „Bratni Zew”, Kraków 2009, ss. 422-423: *ut in locis, in quibus fratres morantur, una tantum missa celebretur in die secundum formam sancte ecclesie. Si vero plures in loco fuerint sacerdotes, sit per amorem caritatis alter contentus auditu celebrationis alterius sacerdotis.*

²³ Tamże, s. 422: *quia presentes et absentes replete, qui eo digni sunt, Dominus Iesus Christus.*

²⁴ Por. G. Boselli, *op. cit.*, s. 78, cytując św. Franciszka za wyd.: *Fontes Franciscani*, wyd. E. Menestò – S. Brufani, Porziuncola, Asyż 1995, ss. 94-104.

²⁵ Por. tamże, ss. 78-79.

dza się do symbolicznej reprezentacji prezbiterium, a koncelebransów uważa się nawet za uprzywilejowanych dygnitarzy. W Lyonie arcybiskupa otacza sześciu prezbiterów, tak samo w Chartres; w Sens, Bourges, Blois jest ich tylko dwóch²¹.

W liście do całego swego zakonu (1226) – o niewątpliwej autentyczności – święty Franciszek z Asyżu ustanawia normy dotyczące Mszy w konwentach: *aby w miejscach, gdzie przebywają bracia, była odprawiana w ciągu dnia tylko jedna Msza święta według przepisów Kościoła świętego. Jeśli zaś jest na miejscu więcej kapłanów, niech jeden zadowoli się z miłości uczestnictwem [we Mszy] odprawianej przez drugiego kapłana²².* Święty Franciszek ogranicza się do prostego wytłumaczenia, że Jezus Chrystus napełnia tych, którzy są godni²³. Boselli komentuje to w ten sposób, że taka praktyka obowiązuje, podczas gdy w tej samej epoce – u cystersów – było już możliwe celebrowanie wielu Mszy prywatnych²⁴.

Inny przykład – który podaje Boselli – to praktyka obowiązująca do 1922 roku: w trakcie konklawe odprawiano tylko jedną Mszę, której kardynałowie słuchali, nie koncelebrując ani nie mogąc celebrować prywatnie²⁵.

Zatem w Kościele łacińskim Msza Wielkiego Czwartku nie była koncelebrowana: duchowieństwo przyjmowało Komunię na jednej Mszy biskupa w swej katedrze albo podczas Mszy proboszcza lub rektora w innych kościołach. W trakcie rekolekcji kapłańskich – w wieku XIX aż do I wojny światowej – księża nie odprawiali

Mszy, lecz uczestniczyli we Mszy biskupa. Począwszy od lat 20. wieku XX, próbuje się organizować celebrowanie Mszy na sposób indywidualny (mówiono: „prywatnie” – termin ten zaniknie wraz z Soborem, gdyż cały Kościół jest obecny w każdej Mszy); ze względu na nie najlepszą organizację takich celebracji zwracano uwagę na pewne defekty²⁶.

b) W Kościołach wschodnich istnieje pewien typ koncelebry, który nie odpowiada dokładnie definicji przytoczonej przeze mnie za Bouyerem. Spotykamy tam mianowicie „koncelebry hierarchiczne” i „Msze synchronizowane”²⁷.

We Mszy uroczystej w rycie chaldejskim – takiej, jaka jest znana, począwszy od VI wieku – biskup jest otoczony przez swych prezbiterów, ale tylko jeden z nich odmawia anaforę. W Kościele maronickim przy końcu XVI wieku ci, którzy otaczają głównego celebransa, nie recytują modlitw razem z nim.

W prawosławnej tradycji greckiej świadectwa nie są zgodne. Prawosławny Pontyfikał ruski z końca XIII wieku wymaga, aby koncelebransi wymawiali razem dokładnie wszystkie słowa Ustanowienia, towarzysząc w tym biskupowi.

Akcent położony na dokładne równoczesne wymawianie formuł konsekracyjnych wynika ponoć z wpływu teologii łacińskiej (tak zauważa Chatanay). Praktyka ta powstała w eparchii Kijowa w XVII wieku, aby następnie rozpowszechnić się w Kościele ruskim połączonym unią z Rzymem; a potem – wśród melchitów, a w końcu i maronitów. Katolicy Koptowie ograniczają koncelebrę do Mszy uroczystych. Natomiast katolicy rytu bizantyjskiego dopuszczają ją ze względów praktycznych²⁸.

Taft stara się dowieść starożytności i ciągłości koncelebry w tradycji bizantyjskiej, zarówno katolickiej, jak i prawosławnej²⁹. Jednak jest zmuszony do stwierdzenia, że w źródłach obecnie dostępnych koncelebra pojawia się po raz pierwszy dopiero w V wieku, a następnie brak o niej wzmianek aż do wieku X³⁰. Z drugiej strony – o ile pewne dane zdają się wskazywać na praktykę koncelebry wśród biskupów lub wśród kilku prezbiterów zgromadzonych wokół jednego lub kilku biskupów, albo nawet między prezbiterami bez przewodnictwa biskupa – chodzi raczej o pewne bardzo szczególne okazje³¹, jak na przykład w Konstantynopolu pod panowaniem cesarza Leona I (ok. 470) przeniesienie

²⁶ Por. M. Chatanay, *op. cit.*, s. 269.

²⁷ Por. G. Ruysen, *La concelebration nei riti orientali*, „La Civiltà cattolica” 3817 (2009), ss. 42-51.

²⁸ Por. M. Chatanay, *op. cit.*, s. 272.

²⁹ Por. R. F. Taft, *Eucharistic Concelebration Revisited: Problems of History, Practice and Theology in East and West*, part III, „Orientalia Christiana Periodica” 77 (2011), ss. 25-80.

³⁰ Por. tamże, s. 25.

³¹ Z wyjątkiem świadectwa, którego dostarcza Leon Toskańczyk poprzez łacińską wersję (XII w.) rytu bizantyjskiego – por. tamże, ss. 42-46, chociaż *it is impossible to date when this practise of having concelebrants recite in common the anaphora began* oraz *although we have no other explicit witnesses to the practice from then until modern Times, it would be gratuitous to conclude that it had fallen into disuse* (s. 46). Z drugiej strony kompozycja tekstu Toskańczyka pochodzi prawdopodobnie

relikwii świętej Anastazji (męczennicy w Sirmium, obecnie Sremska Mitrovica, ok. 304), o czym donosi żywot świętego Marcjana Ekonoma³². Co więcej, raz chodzi jedynie o domysły³³, a innym razem jest jasne, że nie ma koncelebry³⁴, a czasami nawet znajdujemy pewne szczególne zwyczaje obce dyscyplinie Kościoła³⁵ oraz współczesne „aberracje i nadużycia” w niektórych koncelebrach prawosławnych³⁶.

z typowego euchologium
Konstantynopola (s. 43); czy
był często używany,
w jakich okolicznościach?

³² Por. tamże, ss. 25-33; poza
tym odmowa koncelebry

legatów Papieża Jana VIII z Patriarchą Konstantynopola Focjuszem, ok. 880 r. (por. tamże, s. 33).

³³ Por. tamże, s. 28: *would seem to indicate a concelebration*; s. 37 (na temat Euchologiów Pontyfikalnych): *It is clear that the patriarch is assisted by concelebrating clergy. But there is no indication of their role, if any, in concelebrating the anaphora*; s. 38 (o *Arabic Communion, Thanksgiving and Concluding Rites*): *it is clearly a rubric book for the patriarch and his immediate assistants, and says practically nothing about the role of concelebrants except for the Orate fratres dialogue following the transfer of gifts at the Great Entrance and for the ritual of Holy Communion: the anaphora is not even mentioned*; s. 40 (w związku z komentarzami Symeona z Tesalonik, zm. w 1429): *Do the concelebrants also pray the Anaphora together with the presiding bishop? Opinion is divided on the issue: Schulz thinks not, whereas Brakmann argues in favor, and Symeon himself is not altogether clear.*

³⁴ Por. tamże, s. 39: *Cabasilas (ca. 1350) describe a non-concelebrated presbyteral eucharist*; (w związku z pewnym komentarzem Pseudo-Sofroniusza, XII/XIII w.): *the Mogne text at our disposal breaks off the Great Entrance, and so tells us nothing about a possible concelebration of the anaphora* (por. PG 87.3:3981-4001).

³⁵ Por. tamże, ss. 50-52 o używaniu rytu bizantyńskiego przez Bułgarów pozostających w unii z Rzymem (1875): jeden z koncelebransów wypowiada słowa nad chlebem, inny – nad winem, co budzi niepokój Świętej Kongregacji *de Propaganda Fide*.

³⁶ Por. tamże, ss. 66-67; w Grecji i w Bułgarii zdarza się, że epikleza jest jedyną częścią anafory, którą recytują koncelebransi; poza tym, por. tamże, ss. 69-70, u katolickich Bizantyńczyków podział anafory na części, które traktuje się jako zasadnicze i które odmawiają głośno wszyscy koncelebransi – naśladując tu niestety (jak zauważa Taft) Łacinników, poza uszanowaniem normy, która przewiduje, że głos celebransa głównego ma być wyraźnie słyszalny (por. IGMR, 218).

³⁷ Por. A. Franquesa, *op. cit.*: *Ritus vero concelebrationis secundum authenticam traditionem sive orientalium sive occidentalium, est ritus extraordinarius, solemnis et publicus, qui per se requirit ordinarie praesidentiam sive Episcopi sive eius delegate. Illa enim cotidiana concelebratio in usu apud orientales, in qua tantum presbyteri sine Episcopo concelebrant, vel etiam alia quaedam, ut ita dicam private concelebratio, qua aliquot modo substitueret Missas privatas nullo modo traditione fulciri potest.*

była częsta, nie tylko wokół biskupa lub między biskupami³⁸ (natomiast w Kościele aleksandryjskim nie istniała w ogóle³⁹).

W ramach podsumowania kwestii koncelebry w tradycji wschodniej nic nie będzie tak wymowne, jak konkluzja Tafta kończąca jego uczone badania historyczne w tej sprawie: *jest oczywiste, że dowód na obecność koncelebransów przy Eucharystii w przeszłości i obecnie, na Wschodzie i na Zachodzie, nie wystarczy do naświetlenia intencji, formy liturgicznej i znaczenia teologicznego koncelebry eucharystycznej w ciągu trwania jej dziejów w wielorakich tradycjach Wschodu i Zachodu*. Obok niejasności, która zdaje się narzucać w dziedzinie historii, wątpliwość ta wydaje się zaskakująca, podobnie jak następujące słowa: *Tak jak powiedziałem na początku tego studium, problem ten – co oznacza koncelebra w sensie liturgicznym, pastoralnym i teologicznym – pozostaje zasadniczo obcy Kościołom wschodnim, z których większość praktykowała koncelebrę eucharystyczną, przez wieki nie mając żadnej potrzeby za bardzo się nad tym zastanawiać*⁴⁰. Czy można w ten sposób odsunąć kwestię teologiczną? Jak pisze Ratzinger: *Utrzymując się [...] niejasność dotyczącą relacji zachodzących między aspektami*

³⁸ Oto w jaki sposób stwierdzał to na Soborze abp Neophytos Edelby z Patriarchatu Antiocheńskiego melchitów: *Et nunc aliqua adderem de concelebratione sacramentali, quae contemplatur sub nn. 44-46 nostri schematis. Notum est etiam usum concelebrationis in Ecclesia Orientali non solum usque nunc vigere, sed*

esse etiam frequentem, immo quotidianum. Dicitur etiam potest quod apud nos concelebratio habetur uti regula, et celebratio individualis uti exception. Usus autem concelebrationis, qui est apostolicus et traditionalis, non fundatur in aliqua necessitate practica – por. F. Gil Hellín [Gil], *Concilii Vaticani II Synopsis: Decretum Sacrosanctum Concilium*, Libreria Editrice Vaticana [LEV], Città del Vaticano 2003, s. 628.

³⁹ Oto w jaki sposób stwierdzał to na Soborze bp Alexandros Scandar, ordynariusz katolickich Koptów z Assiut (Egipt): *Tandem, concelebratio stricto sensu, prout apud Byzantinos in usum venit, non agnoscitur nec admittitur in ritu Alexandrino. Utique habetur sacerdos assistens cui tribuuntur variae functiones et orationes in Missa, sed verba consecratoria non nisi ab uno et unico celebrante profertur, et etiam in Missa ordinationis sacerdotalis vel consecrationis episcopalis. Hic est genuinus usus Ecclesiae Alexandrinae qui usus optime conservatur apud dissidents fratres qui nullum influxum nec latinum nec byzantinum passi sunt. Proinde non puto haberi valide rationes ad introducendam hanc innovationem in ritu latino, nisi forte et caute in monasteriis et in casibus bene et taxative determinatis* – por. Gil, *Synopsis SC*, s. 729.

⁴⁰ R. Taft, *Eucharistic Concelebration Revisited: Problems of History, Practice and Theology in East and West*, part II, „*Orientalia Christiana Periodica*” 77 (2011), 75: *It is obvious that demonstrating the presence of concelebrants at the eucharist past and present, East and West, does not suffice to clarify the purpose, liturgical form, and theological meaning of eucharistic concelebration across its developing history in the multiple traditions of East and West. As I stated at the beginning of this study, this problem – what concelebration means liturgically, pastorally, theologically – remains largely foreign to the Eastern Churches, most of which have practiced Eucharistic concelebration for centuries without evincing a need to offer reflection of it.*

⁴¹ J. Ratzinger, *Teologia della liturgia. La fondazione sacramentale dell'esistenza Cristiana* [w:] *Opera Omnia*, t. XI, LEV, Città del Vaticano 2010, ss. 414-415; *La mancanza di chiarezza nel rapporto tra livello dogmatico e livello liturgico, che è rimasta poi anche durante il Concilio, deve forse essere qualificata come il problema central della riforma liturgica; in base a questa ipotesi si spiega gran parte dei singoli problem con i quali, da allora, abbiamo a che fare.*

⁴² *Pof. Codex Iuris Canonici Pii X Pont. Max. iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, Romae, Typis polyglottis Vaticanis, Rzym 1917, kan. 803: *Non licet pluribus sacerdotibus concelebrare, praeterquam in Missa ordinationis presbyterorum et in Missa*

consecrationis Episcoporum secundum Pontificale Romanum. A oto typowe komentarze pochodzące z tamtej epoki – np. J. B. Ferreres SJ, *Compendium Theologiae Moralis ad normam Codicis Canonici*, wyd. 15, t. 2, Eugenius Subirana, pont. Editor, Barcelona 1932, przyp. 1 na s. 203: *Nempe non licet pluribus sacerdotibus simul celebrare veluti unam emademque Missam, consecrando simul eundem panem idemque vinum, ex qua consecratione exsurgunt tot sacrificia quot sunt sacerdotes consecrantes, eo quod Christus fit praesens ad verba cuiusque sacerdotis, qui deinde de speciebus consecratus participat.* Cf. *Bened. XIV, de S. Missae sacrif.*, lib. 3, c. 16, n. 10; *Gasparri, De Euch.*, n. 260. – *Circa antiquam praxim plura simul concelebrandi, quae ordinaria tunc erat et fere cotidiana, vide Ferreres, Historia del Misal Romano, n. 27 seq.; Derecho sacramental, n. 126; n. 919, s. 504: Sacerdotes Missam, qua ordinantur, concelebrant cum Episcopo, et possunt eam ad propriam intentionem applicare, immo et stipendium recipere.*

*dogmatycznymi i liturgicznymi trzeba, być może, uważać za główny problem reformy liturgicznej*⁴¹.

c) Sprawa koncelebry eucharystycznej w tradycji liturgicznej jest zatem naznaczona niekonsekwencjami i niejasnymi kwestiami. Aż do IV wieku musiał istnieć w całym Kościele, na Wschodzie i na Zachodzie, typ celebracji polegający na tym, że prezbiterzy asystowali przy odmawianiu anafory eucharystycznej przez biskupa i wykonywali pewne gesty wskazujące na ich szczególne uczestnictwo. Jednak możemy w tej sprawie czynić tylko domysły. Jest możliwe, że pogłębienie teologiczne doprowadziło do lepszego odróżnienia słów konsekracji.

Tak więc można stwierdzić, że zgodnie z tradycją Kościoła na Zachodzie i na Wschodzie wydaje się, że od IV wieku koncelebra była obrzędem nadzwyczajnym, uroczystym i publicznym, zwykle pod przewodnictwem biskupa lub jego legata, w otoczeniu jego prezbiterium i wspólnoty wiernych. Sposoby celebracji w obecności biskupa i w trakcie wielkich uroczystości wydają się w większym stopniu naznaczone starożytnością i mniej podległe nowatorstwu. Wszystko to potwierdza zakorzenienie formy celebracji wspólnej już od początków Kościoła, ale jedynie w pewnych okolicznościach.

Ponadto do tego, aby była koncelebra, zawsze wymagano w tradycji Kościoła spełnienia konkretnych warunków odpowiadających wyjątkowym okolicznościom: nie są nam dostępne świadectwa dotyczące sytuacji codziennych i nie jest znana tradycja koncelebry wśród samych prezbiterów. Na początku XX wieku *Kodeks Prawa Kanonicznego* (1917) dopuszczał koncelebrę jedynie w przypadku święceń prezbiteratu i episkopatu⁴².

2) Sobór Watykański II i jego bezpośrednie zastosowanie

O koncelebry eucharystycznej traktują dwa dokumenty soborowe: Konstytucja o świętej liturgii *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963) i Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum Ordinis* (7 grudnia 1965).

a) Tekst *Sacrosanctum Concilium*

W rozdziale II *Sacrosanctum Concilium* rozważa praktykę koncelebry eucharystycznej i poleca opracowanie nowego obrzędu:

57. §1. Koncelebra, dobrze uwytatniająca jedność kapłaństwa, aż do dzisiaj pozostała w użyciu Kościoła na Wschodzie i na Zachodzie. Toteż Sobór uznał za stosowne rozciągnąć prawo koncelebrowania na wypadki następujące:

a) Msza Krzyżma świętego oraz Msza wieczorna Wielkiego Czwartku Wieczerzy Pańskiej;

b) Msze odprawiane na Soborach, zebraniach biskupów i Synodach;

c) Msza, w której odbywa się poświęcenie opata.

Oprócz tego za pozwoleniem ordynariusza, do którego należy sąd, czy wskazana jest koncelebra:

a) Msza konwentualna oraz główna Msza w kościołach, jeżeli pożytek wiernych nie wymaga, aby wszyscy obecni kapłani odprawiali osobno;

b) Msza na rozmaitych zebraniach kapłanów, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych.

§2. Do biskupa należy regulowanie koncelebry w diecezji. Każdy jednak kapłan zawsze ma prawo odprawić Mszę świętą osobno, byle nie równocześnie z koncelebrą w tym samym kościele i nie w Wielki Czwartek Wieczerzy Pańskiej.

58. Należy ułożyć nowy obrzęd koncelebry i umieścić go w Pontyfikale oraz w Mszale Rzymskim⁴³.

⁴³ SC 57-58:

57. §1. *Concelebratio, qua unitas sacerdotii opportune manifestatur, in Ecclesia usque adhuc in usu remansit tam in Oriente quam in Occidente. Quare facultatem concelebrandi ad sequentes casus Concilio extendere placuit: 1. a) feria V in Cena Domini, tum ad Missam chrismatis, tum ad Missam vespertinam; b) ad Missas in Conciliis, Conventibus Episcopalibus et Synodis; c) ad Missam in Benedictione Abbatibus. 2. Praeterea, accedente licentia Ordinarii, cuius est de opportunitate concelebrationis iudicare: a) ad Missam conventualem et ad Missam principalem in ecclesiis, cum utilitas christifidelium singularem celebrationem omnium sacerdotum praesentium non postulat; b) ad Missas in conventibus cuiusvis generis sacerdotum tum saecularium*

tum religiosorum. §2 1. Ad Episcopum vero pertinet concelebrationis disciplinam in dioecesi moderari. 2. Salva tamen semper sit cuique sacerdoti facultas Missam singularem celebrandi, non vero eodem tempore in eadem ecclesia, nec feria V in Cena Domini. 58. Novus ritus concelebrationis conficiatur, Pontificali et Missali romano inserendus.

⁴⁴ M. Chatanay, *op. cit.*, s. 267, cytując C. Braga, *La Sacrosanctum Concilium nei lavori della commissione preparatoria* [w:]

Kongregacja Kultu Bożego, *Costituzione liturgica Sacrosanctum Concilium*, Clv-Edizioni Liturgicae, Rzym 1986, s. 50.

⁴⁵ Por. B. Botte, *Le mouvement liturgique. Témoignage et souvenirs*, Desclée, Paryż 1973, s. 173: *Il nous était impossible de revenir en arrière. Nous étions victimes de la manière dont on avait posé le problème [...] La concélébration apparut comme un moyen commode pour que tous pussent célébrer ensemble leur messe. C'est-à-dire qu'elle était la synchronisation de plusieurs messes et non un acte collégial du presbyterium.*

⁴⁶ Zob. streszczenie [w:] M. Chatanay, *op. cit.*, ss. 281-289.

⁴⁷ P. Philippe [w:] *Acta et documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando*, series II (*Preparatoria*), vol. II,

pars III, s. 128: *Timendum igitur esset ne sacerdotes magis attenderent ad unionem inter se et cum Episcopo vel cum Superiore religioso, quam ad unionem singulorum cum Christo Sacerdote. Sane textus schematis libertatem celebrationis individualis servare intendit, sed reapse instantia Superiorum et confratrum difficultatesque externae atque*

Sobór wskazuje, że to do ordynariusza należy regulowanie dyscypliny koncelebry – co zdaje się zapraszać do tego, by nie uważać jej za coś zwyczajnego i stałego, a jeszcze mniej – systematycznego.

b) Opracowanie tekstu z *Sacrosanctum Concilium*

W jaki sposób doszło do opracowania ostatecznego tekstu Soboru? W trakcie fazy przygotowawczej Dom Bernard Botte został mianowany sekretarzem podkomisji *De concelebratione sacramentali*, której sprawozdawcą był Dom Capelle, opat z Mont-César. Chodziło o to, by *wykonać kwerendę*, zarówno na planie historycznym, jak i dogmatycznym, na temat źródeł, natury i zasięgu koncelebry ceremonialnej i sakramentalnej, *oraz zbadać kwestię, czy tego rodzaju koncelebra może być dopuszczona w Kościele łacińskim, a w takiej sytuacji – w jakich warunkach miejsca, czasu i osób*⁴⁴.

Wiadomo, że Botte był wielkim zwolennikiem przywrócenia koncelebry – aby wyraźniej zmanifestować jedność prezbiterium wokół biskupa zgodnie ze świadectwem, którego w odniesieniu do święceń dostarczyła *Tradycja apostołska*; będzie on ubolewał, że względy z porządku praktycznego czasami brały górę nad innymi, wznioślejszymi⁴⁵. Praca podkomisji została poddana ponownemu opracowaniu w łonie Przygotowawczej Komisji Liturgicznej, aby w końcu zostać przedstawioną Centralnej Komisji Przygotowawczej w dniach 26 i 27 marca 1962 roku. Wśród podniesionych kwestii⁴⁶ można wymienić następujące:

- koncelebra w trakcie Mszy Krzyżma i wielkich zgromadzeń wokół biskupa;
- różnorodność koncelebr; w związku z tym Paul Philippe wyraził zastrzeżenia co do rozszerzenia koncelebry na Mszę konwentualną: *Księża będą bardziej uważać na zjednoczenie między sobą i z biskupem lub z przełożonym zakonnym niż na zjednoczenie każdego z nich z Chrystusem-Kapłanem. Tekst Schematu słusznie stara się zachować wolność celebracji indywidualnej – lecz w rzeczywistości obecność przełożonych i współbraci, trudności zewnętrzne i siła nawyków pójdą przeciw tej wolności*⁴⁷;

- wartość Mszy celebrowanej indywidualnie; w tym względzie Philippe chciałby, aby przyznano więcej ważności zjednoczeniu kapłana z Chrystusem niż przejawianiu jedności kapłaństwa; obawiał się, że kapłan będzie miał mniejszą świadomość bycia „innym Chrystusem” i w sposób niezauważalny będzie stopniowo tracił pobożność eucharystyczną⁴⁸. Odpowiedziano mu, że celebrowanie wspólne może karmić pobożność osobistą⁴⁹;
- nauka o owocach Mszy⁵⁰: ograniczam się do zasygnalizowania tej skomplikowanej kwestii. Jeśli kilku kapłanów koncelebrowanie – nie odprawiając tego dnia innej Mszy – liczba Mszy zmniejsza się. O ile jest prawdą, że Kościół ograniczył liczbę Mszy, które kapłan może odprawić jednego dnia (nawet jeśli istnieją powody duszpasterskie), równocześnie zachęcał do celebrowania Mszy ze względu na łaski z niej wypływające⁵¹. Niektórzy wnioskowali

vis consuetudinis illam libertatem impediunt. Abp Philippe był w owym czasie sekretarzem Św. Kongregacji ds. Zakonów.
⁴⁸ Por. P. Philippe [w:] tamże, vol. II, pars III, ss. 128-129; *Atque actio Christi seipsum sacrificantis et offerentis, mediante actione sacramentali, multo expressius manifestatur in Missa ab uno sacerdote celebrata quam in Missa concelebata, et quidem non*

solum pro ipso celebrante, sed etiam pro fidelibus, qui vident in hoc unico sacerdote imaginem Christi Sacerdotis. Huic autem doctrinae immititur tota spiritualitas sacerdotalis, atque ea nutritur devotio eucharistica sacerdotum. Nunc vero, si habitualiter multi sacerdotes concelebrent, timendum esset ne paulatim minus conciperent se esse alter Christus, neve apud eos deflueret debita pietas eucharistica. Pro dolor, pericula non fingo, quam iam noverim quibusdam in locis iuvenes sacerdotes Missam quotidianam negligere.

⁴⁹ Por. tamże, vol. IV, pars III-1, ss. 545-546: XXIV) *Concelebratio non favet pietati eucharisticae individuae. R/ Hoc minime constat. Communis celebratio non minuit, sed alit personalem pietatem. Secus, quid dicendum de pietate eucharistica sacerdotum orientalium? Commissio liturgica optime scit agi hic de re satis gravi. At post tantas relationes de miserrima condicione, certis in adiunctis, Missarum privatarum in collegiis, in exercitiis spiritualibus, in peregrinationibus, in congressibus, censet problema maturum esse pro solutione. Et propterea petit ut proponatur.*

⁵⁰ Por. P. Philippe [w:] tamże, vol. II, pars III, s. 129: *Porro, fructus obiectivus Sacrificii Missae, videlicet placationis et impetrationis pro vivis ac defunctis, est fructus principalis, qui quidem non aequaliter habetur in una Missa concelebata sicut in pluribus Missis a pluribus sacerdotibus celebratis. Igitur, si usus concelebrationis frequentis diffundatur, timendum est ne illa recta doctrina obfussetur, neve fideles non amplius curent ut Missae multae pro vivis et defunctis celebrentur.*

⁵¹ Por. R. M. Schmitz, *Il sacrificio della Messa e la concelebrazione frequente*, „Divinitas” 26 (1982), ss. 204-223. Schmitz przypomina, że Pius XII w 1949 r. wezwał wszystkich kapłanów do odprawienia drugiej Mszy w Niedzielę Męki o odpuszczenie grzechów związanych z wojującym ateizmem [por. Pius XII, *Adhortatio apostolica Conflictatio bonorum*, 11 lutego 1949, AAS 41 (1949) 58-61; s. 61: *alteram missam, quae erit votiva pro remissione peccatorum, ad mentem Nostram celebretis*]. Można by wspomnieć także o tym, że każdego roku Kościół daje wszystkim kapłanom możliwość odprawienia trzech Mszy w dniu 2 listopada – por. *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Ioannis Pauli PP II cura recognitum* (ed. Typica tertia), *Die 2 novembris in Commemoratione omnium fidelium defunctorum: Hac die quilibet sacerdos tres Missas celebrare potest, servata tamen quae statuta sunt a Benedicto XV, per Const. Apost. Incruentum Altaris Sacrificium, die 10 augusti 1915,*

AAS 7 (1915) 401-404;
powtórzone następująco
w *Ordo Missae celebrandae*,
LEV, Città del Vaticano
2008-2009, 154: *Hodie licet
omnibus sacerdotibus tres
Missas celebrare, ea tamen
lege, ut unam tantum libere
applicare et pro ea stipem
accipere queant; teneantur
vero, nulla stipe percepta,
alteram in suffragium
omnium defunctorum,
tertiam ad mentem summi
pontificis applicare.*

⁵² Por. tamże, s. 220:

Schmitz mówi o zależności
między mnożeniem
składania ofiary
i pomnożeniem skutku
Ofiary, której moc zbawcza
stosuje się do naszych

codziennych grzechów (por. Sobór Trydencki, Sess. XXII, rozdz. I: H. Denzinger, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, wydanie dwujęzyczne w opr. P. Hünermanna [DH], Edizioni Dehoniane, Bolonia 1996, 1740: *atque illius salutaris virtus in remissionem eorum, quae a nobis quotidie committuntur, peccatorum applicaretur*). Stwierdza, że w wielu Mszach akt złożenia ofiary ulega pomnożeniu. Zatem skutek Ofiary i Sakramentu jest również pomnożony. Należy jednak zauważyć, że dobra zbawcze Krzyża nie są mnożone przez Mszę; ich zastosowanie zależy od osobistego zjednoczenia z Chrystusem i Jego ofiarą.

⁵³ Nie ma możliwości zsumowania wielu nieskończoności, a zbawienie nie dokonuje się *mechanicznie*. Skutki odkupieńczej ofiary Chrystusa i Mszy nie ulegają pomnożeniu automatycznie przez samo pomnożenie celebracji. Dzięki celebrowanemu sakramentowi nieskończone dobra zbawcze jedynej odkupieńczej ofiary Chrystusa mogą zostać zaaplikowane do wiernych, którzy uczestniczą we Mszy, lub do tych, za których się modlimy. Jednak owoce lub skutki dokonują się w wiernych według ich wiary i pobożności, nigdy nie bez ich wolnego usposobienia do przyjęcia łaski (por. A. García Ibáñez, *L'Eucaristia*, ss. 547-550). W każdym razie człowiek żyje w przestrzeni i czasie – czyli w warunkach, w których nie jest rzeczą obojętną to, że akurat uobecnia się ofiarowanie Chrystusa. Czy jest możliwe, by – przynajmniej w tej perspektywie – traktować celebrowanie wielu Mszy tego samego dnia, w różnych porach i miejscach, dla różnych wiernych jako uprzywilejowane względem odprawiania tylko jednej Mszy koncelebrowanej?

⁵⁴ Por. A. Franquesa, *op. cit.*, ss. 16-162, a zwłaszcza s. 161, kol. 1.

z tego, że jest lepiej, gdy odprawia się kilka Mszy zamiast jednej koncelebrowanej⁵². Czy częste koncelebrowanie Eucharystii pociąga za sobą „utrąte” łask zbawczych dla Kościoła i świata? Wartość każdej Mszy jest nieskończona: zawsze uobecniana jest jedyna Ofiara Krzyża – co powiedzieć o wartości wielu Mszy odprawianych zamiast jednej Mszy koncelebrowanej? Niewątpliwie należałoby tu dać odpowiedź zniuansowaną, co przekracza ramy tego artykułu⁵³.

Przywrócenie pewnych rzeczy „zgodnie ze starożytną normą świętych Ojców” zostało polecone przez SC, n. 50, w odniesieniu do rytuału Mszy; jednak nie taki jest przedmiot prac wspomnianych tutaj. Można więc uznać, że w przypadku ożywienia praktyki koncelebry istotne motywy Soboru nie należą do porządku historycznego lub odnoszącego się do tradycji, lecz raczej teologiczno-pastoralnego⁵⁴.

Ostateczna wersja Schematu Komisji Przygotowawczej powtarza co do istoty tekst początkowy; została ona przedstawiona do aprobaty Janowi XXIII, aby następnie być przekazana Ojcom Soborowym w październiku 1962 roku. Drugi *Schema Constitutionis de Sacra Liturgia* (22 października 1962) – posiadający w przypisach bibliografię dotyczącą koncelebry, bogatą w odniesienia

do chrześcijan wschodnich⁵⁵ – zajęł się niektórymi szczegółami dotyczącymi koncelebransów: ich miejscem w trakcie Mszy, szatami, liczbą ich modlitw, ich Komunią sakramentalną⁵⁶. Które punkty według Ojców przysparzają trudności?

- Modlitwy, które miałyby być odmawiane przez wszystkich koncelebransów, i liczba tych modlitw: jeden z przypisów podaje objaśnienia historyczne, lecz zwłaszcza praktyczne: trudność odmawiania razem w sposób wyraźny i dokładny słów ważnych, możliwe znużenie wiernych. O ile jest oczywiste, że koncelebransi powinni wypowiadać słowa konsekracji, nie jest ani konieczne, ani godne polecenia w odniesieniu do innych słów⁵⁷.
- Komunia pod dwiema postaciami: uznaje się, że jest ona konieczna dla koncelebransów, wzięwszy pod uwagę tradycję liturgiczną⁵⁸. Kwestia higieniczna, wiążąca się z Komunią we

⁵⁵ Por. Gil, *op. cit.*, s. 174: *Praecipua documenta Ecclesiae de concelebratione sunt: Pro tota Ecclesia occidentali can. 803: Non licet pluribus sacerdotibus concelebrare, praeterquam in Missis ordinationis presbyterorum et in Missa consecrationis episcoporum secundum Pontificale Romanum. In Pontificali Romano vero concelebratio episcoporum inscribitur expresse saltem a fine saeculi*

*XII (M. Andrieu, Le Pontifical romain, I, 151). Concelebratio presbyterorum describitur iam in Pontificali Curiae tempore Innocentii IV (cf. ibidem, II, 349). Pro Ecclesia Lugdunensi: Appendix ad Pontificale a card. de Bonald edita: Benedictio oleorum. Pro Russis, tam unitis quam separatis: Cinovik, ex editionibus tam anni 1798 quam 1896; et Trabnik Petri Moghila, Kiev 1646. Pro Ruthenis: Acta et Decreta Synodi provincialis Ruthenorum Galitix, habitae Leopoli anno 1891, Romae anno 1895, 150-168; Ordo celebrationis, Romae 1953, 102-114. Pro Graecis catholicis et Melchitis: Hieraticon, Romae 1950, 265-272; Hieraticon sylliourgon. – Benedictus XIV, *Litt. Encycl. Demandatam*, 24 dec. 1743; et *Litt. Encycl. Allatae sunt*, 26 iul. 1755, apud P. Gasparri, *Fontes Iuris canonici*, I, 799, et II, 472. Pro Maronitis: Synodus Montis Libani 1736, apud Mansi, 38 coll. 125-126. Pro Coptis catholicis: Synodus Alexandrina Coptorum, habitae Cairi anno 1898, Romae 1899, 107.*

⁵⁶ Por. tamże, s. 180: *a) Ut concelebrantes, oblatione peracta, stent circa altare, vestibis sacerdotalibus, aut saltem alba et stola, induti; b) ut minuatur numerus precum a concelebrantibus simul dicendarum; c) ut communicare possunt sub utroque specie.*

⁵⁷ Por. tamże, II, przyp. 14: *In documentis antiquioribus, ex. gr. in Ordine Romano III (M. Andrieu, Ordines Romani, II, 131) presbyteri cardinales canonem dicunt, non alia. Idem servabatur aduc saec. XII, teste canonico Benedicto (Fabre-Duchesne, Le Liber Censuum de l'Eglise Romaine II, 146). Sed praeter rationes historicas, adest praecipue ratio practica: dicere simul tantam seriem orationum distincte, morose, praesertim dum celebrans cantat vel gestus facit, est nimis prolixum et populum taedio afficit. In liturgia verbi, melius erit si concelebrantes silentio auscultent lectiones, participant cantum sive Proprii sive Ordinarii, solo celebrante principali dicente Gloria in excelsis, Pax vobis, Dominus vobiscum, orationes, Credo.*

⁵⁸ Por. tamże: *Communio sub utraque specie fit semper in Missa consecrationis Episcopi; fit etiam a diacono et subdiacono in Missa papali; fiebat etiam in ordinationibus presbyterorum saec. XIII, teste Pontificali Romanae Curiae (M. Andrieu, Le Pontifical Romain, II, 350). Optatur hodie quia consentaneum est omnes celebrantes semper sub utraque specie communicare.*

⁵⁹ Por. Athanase Hage, przełożony generalny melchickiego Zakonu Bazylińskiego św. Jana Chrzciciela: *Inter rationes contra praxim concelebrationis allatas praecipua quae nostris diebus considerari potest est ratio hygienica. Nemo non videt quam abhorretur a bibendo in eodem calice ac alii praesertim si sunt plurimi concelebrantes quonum unus vel alius aliquo morbo laborat. Attamen hoc incommodum facile superari potest. Modus inter alios qui suaderi possunt in eo est quod omnes concelebrantes vel saltem sacerdotes aegrotantes hostiam immergant in sanguinem pretiosissimum et illam sumant* [w:] Gil, *op. cit.*, s. 747.

⁶⁰ Por. Gil, *op. cit.*, s. 179, przyp. 85: *Commissio unanimiter declarat se num-quam voluisse aliquid detrahere de iure quod Episcopo secundum ius vigens competit, moderandi scilicet cultum in sua diocesi.*

⁶¹ Na przykład maronicki abp Pietro Sfair z Nisibis: *Sunt inter eos qui quaerunt utrum Missa concelebrantis qui recepit eleemosynam sit omnino et undequaque aequalis, quoad profectus salutare et utilitates spirituales, Missae celebratae ab uno tantum sacerdote. Nunc autem propter diffusionem cultus eucharistici, necessaria videtur concelebratio in Sanctuariis magni nominis ut Lourdes et in Congressibus eucharisticis internationalibus* (Gil, *op. cit.*, s. 713).

⁶² Por. Gil, *op. cit.*, s. 174, w odniesieniu do tekstu Schematu (II) i noty Komisji zaczynającej się od słów: *Rationes cur optatur extensio.*

Krwi Chrystusa z tego samego kielicha, znajduje możliwe rozwiązanie, na przykład – w opinii jednego z Ojców – w Komunii przez zanurzenie⁵⁹.

- Liczba koncelebransów: gdy jeden z członków Komisji sugerował, że koncelebra powinna być wykonywana przez co najmniej sześciu kapłanów, odpowiedziano mu, że biskup jest moderatorem kultu w swej diecezji i Komisja nie będzie wkraczać w jego uprawnienia⁶⁰.

- Problem stypendium mszalnego⁶¹.

W dwóch wierszach, które same stanowią osobny paragraf, Schemat w swej wersji ostatecznej przesuwają na później zredagowanie *Ritus concelebrationis* (por. *Sacrosanctum Concilium*, 58).

c) Motywy *Sacrosanctum Concilium*

Dlaczego *Sacrosanctum Concilium* decyduje się na nadanie nowej żywotności praktyce koncelebracji? Poza motywem już wzmiankowanym – kontynuowanie Tradycji Kościoła – fragment z pierwszego *Schema Constitutionis de Sacra Liturgia* (przesłanego Ojcom przez Sekretariat Generalny Soboru w dniu 23 lipca 1962 oraz po raz drugi 22 października 1962) dostarcza odpowiedzi na to pytanie. Czytamy tam: *Concilio facultatem concelebrandi ad sequentes casus extendere placet*; w przypisie Komisja wyjaśnia motywy, które pobudzają do rozszerzenia uprawnienia do koncelebracji⁶². Należą one do trzech porządków:

- powód z porządku teologicznego i pastoralnego: ukazanie jedności kapłaństwa; oto leitmotiv wszystkich dokumentów kościelnych na temat koncelebracji;
- powód z porządku duchowego i pastoralnego odnoszący się do pobożności osobistej; Komisja uważa, że równoczesne celebrowanie

wanie indywidualnie kilku Mszy w tym samym miejscu może szkodzić pobożności kapłanów i ludu⁶³;

- powód z porządku praktycznego wyrażony zarówno przez Komisję soborową⁶⁴, jak i w wystąpieniach niektórych Ojców. Arcybiskup Šeper wspomina o problemach związanych z celebrowaniem Mszy indywidualnej, gdy liczni kapłani gromadzą się w tym samym miejscu, zwłaszcza w domach kapłańskich lub z okazji wielkich zgromadzeń⁶⁵. Biskup Lourdes przyłączył się do niego w związku z pielgrzymkami⁶⁶. Jednak ten motyw nie figuruje w tekstach soborowych.

Niektórzy Ojcowie podnosili inne powody, wśród których dwa są godne wzmianki:

- umożliwienie celebrowania świętych misteriów kapłanom w podeszłym wieku lub chorym, gdy już nie mogą tego robić sami⁶⁷. Byłem świadkiem takiego przypadku w odniesieniu do Louisa Bouyera⁶⁸ w ostatnich latach jego życia w klasztorze Małych Sióstr od Ubogich na ulicy Breteuil w Paryżu: było dla niego radością koncelebrowanie zawsze wtedy, gdy Bóg dawał mu do tego dość sił. W tym samym domu zakonnym biskup Henri Mazerat, były ordynariusz Toulonu i Angers, mógł zawołać w swej starości: „Dzięki Soborowi mogę odprawiać Mszę!”;

⁶³ Por. tamże: *b) Pietas magis favetur, si plures sacerdotes simul litent, quam in diversis altaribus singillatim celebrent, sese invicem et populum molestia afficientes.*

⁶⁴ Por. tamże: *c) Vitantur difficultates practicae et incommoda provenientia ex numero sacerdotum sive a penuria altarum et suppellectilis, sive ex brevitate temporis.*

⁶⁵ To właśnie ten pragmatyzm, związany z pragnieniem uniknięcia celebracji mechanicznej, zainspirował kard. F. Šepera, abpa Zagrzebia, do następującej wypowiedzi

w fazie przygotowawczej SC: *Usus quotidianus celebrationis Missae, qui pro vita spirituali sacerdotis magna emolumenta praebet, saepe, ubi multi sacerdotes simul adsunt, varias difficultates creat, ita ut sacerdotes hoc mysterium tremendum et angelicam potestatem superans, celeriter, diffuso spiritu, aliquando sine ministro, mechanice peragere debeant. Hoc fit v. g. occasione conventuum eucharisticorum, exercitiorum spiritualium, peregrinationum atque in conventibus et collegiis ubi multi (aliquando usque centum) sacerdotes adsunt. Ut omnibus occasio detur celebrandi, aliquando collocari debet fere infinitus numerus altarum (v. eg. in Mondo migliore in Rocca di Papa, et in cryptis monasteriorum vel collegiorum), ubi eodem tempore 20-30 sacerdotes, unus iuxta alium, unus celerius, alter lentius celebrant. Vel plures sacerdotes a celebrando abstinere coacti sunt. Nonne decentius atque devotius esset, si v. gr. 5-10 sacerdotes, unum altare circumstantes, simul celebrare possent? (Gil, op. cit., s. 640; zob. także s. 174).*

⁶⁶ W tym samym sensie: bp Pierre Théas, ordynariusz Tarbes i Lourdes [w:] Gil, op. cit., s. 667.

⁶⁷ Ten piękny i mocny argument na rzecz koncelebry nie został rozwinięty. Zacytujmy jednak bpa Sergia Méndeza Arceo, ordynariusza Cuernavaca: *Quamplurimum me movet propositio de concelebratione sacerdotum infirmae valetudinis (Gil, op. cit., s. 729).*

⁶⁸ Ks. Louis Bouyer (1913-2004), francuski ksiądz i teolog, oratorianin, wykładowca Instytutu Katolickiego w Paryżu, konsultor *Consilium*, współorganizator Międzynarodowej Komisji Teologicznej, współzałożyciel przeglądu teologicznego „Communio” [przyp. tłum.].

⁶⁹ Na przykład Sighard Kleiner, opat-generał Zakonu Cystersów (1665 członek w 1963): *Concelebratio tam in Ecclesia orientali quam occidentali in usu hucusque remansit. Hi ergo, qui extensionem concelebrationis concedere nolunt vel ex non bene intellecta ratione honoris Dei, aut ex pietate vel etiam ex rationibus theologicis, iniuriam catholicis orientalibus et fratribus orientalibus separatim faciunt. Quin etiam dixerim, concelebrationem ad unionem instaurandam maxime conferre* (Gil, op. cit., s. 573).

⁷⁰ Por. SC 4; KKK 1201-1203.

⁷¹ KKK 1126.

⁷² Por. Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia* [EDE], AAS 95 (2003) 433-475, n. 44: *Ponieważ właśnie jedność Kościoła, którą Eucharystia urzeczywistnia przez ofiarę i komunię z Ciałem i Krwią Pana, koniecznie domaga się pełnej komunii w zakresie wyznania wiary, sakramentów i władzy kościelnej, nie jest możliwe koncelebranie tej samej liturgii eucharystycznej, dopóki nie będzie na nowo przywrócona w pełni ta więź. Tego rodzaju koncelebracja nie byłaby ważnym środkiem, a wręcz mogłaby okazać się przeszkodą do osiągnięcia pełnej komunii [...]. Droga ku pełnej jedności może być realizowana tylko w prawdzie.* Por. J. Ratzinger, *Eucharystia. Bóg blisko nas*, Wydawnictwo M, Kraków 2002, ss. 59-60 (oryginał niemiecki: *Gott ist uns nah: Eucharistie: Mitte des Lebens*, Sankt Ulrich, Augsburg 2001).

⁷³ PO, n. 7: *Quam optime aliquando in liturgica concelebratione manifestant, et cum quibus coniuncti profitentur se Eucharisticam Synaxim celebrare.*

⁷⁴ Na przykład ignoruje go tłumaczenie C. Wienera znajdujące się w wydaniu dokumentów Soboru: Centurion, Paryż 1967, s. 410. Tłumaczenie hiszpańskie, będące dziełem D. Ruiza Buena (BAC, wyd. 2, 1966), mówi natomiast: *de vez en cuando*, tzn. *od czasu do czasu*.

⁷⁵ Por. PO, przyp. 1.

– argument ekumeniczny na rzecz koncelebracji⁶⁹ – ale nieprzekonujący, ponieważ wielość rytów stanowi bogactwo Kościoła⁷⁰. Jest jednak prawdą, że *lex orandi jest jednym z istotnych kryteriów dialogu, który stara się przywrócić jedność chrześcijan*⁷¹. Jednak nie ma jednego sposobu koncelebracji we wszystkich rytach, a nie stanowi to samo w sobie żadnego problemu w odniesieniu do jedności Kościoła. Jest równocześnie jasne, że koncelebracja nie jest sposobem uzyskiwania jedności Kościoła⁷².

d) Dekret *Presbyterorum Ordinis*

Dwa lata po SC Dekret *Presbyterorum Ordinis* (7 grudnia 1965) mówi o komunii prezbiterów ze święceniem biskupów, *którą najlepiej ujawniają czasem w liturgicznej koncelebracji, a złączeni w niej z biskupami, wyznają oni, że sprawują Ofiarę eucharystyczną*⁷³. Przysłówek *aliquando* nie zawsze jest tłumaczony w wydaniach dokumentów Soboru w językach narodowych⁷⁴ – należy jednak zauważyć, że wnosi ważny niuans: gdy *PO* – którego pierwszy przypis odsyła do *Sacrosanctum Concilium*⁷⁵ – mówi o koncelebracji, używa wyrazu „niekiedy” albo „czasami”, a nie „często”.

Presbyterorum Ordinis wspomina po raz drugi koncelebrację, przywołując nałożenie rąk jako wyraz miłości apostołskiej, posługi i braterstwa: [...] *co już od starożytnych czasów jest liturgicznie zaznaczone, kiedy to prezbiterzy stojący wraz z udzielającym święceń*

biskupem wzywani są do wkładania rąk na nowo wybranych i gdy jednomyślnie koncelebrują Świętą Eucharystię⁷⁶.

3) Dokumenty wykonawcze i prawo kanoniczne

a) *Ritus servandus in concelebratione Missae*

Co wydarzyło się bezpośrednio po Soborze? Jakie są etapy, które wyznaczyły szlak w opracowaniu *Ritus servandus in concelebratione Missae*?

Wydane w dniu 25 stycznia 1964 roku *motu proprio* Pawła VI *Sacram liturgiam* określiło wejście w życie niektórych rozporządzeń Soboru. W dniu 15 marca 1964 roku, czyli trzy miesiące po opublikowaniu SC, Sekretariat *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra liturgia* (1964-1969) zdał sprawę z przygotowań pierwszego Schematu *Ritus concelebrationis*. Przez cały rok odbywały się eksperymentalne koncelebry zgodnie z precyzyjnymi instrukcjami *Consilium*. Dnia 7 marca 1965 roku Święta Kongregacja Obrzędów wydała, wraz z Dekretem generalnym *Ecclesiae semper, Ritus servandus in concelebratione Missae* i *Ritus communionis sub utraque specie* – które miały wejść w życie od 15 kwietnia, czyli od Wielkiego Czwartku⁷⁷. Dekret *Ecclesiae semper* sygnalizował, że w koncelebrze jest tylko jeden akt sakramentalny przy jedynym ołtarzu, a każdy koncelebrans reprezentuje jedyną osobę Chrystusa i uczestniczy w jedynej ofierze⁷⁸. Należy podkreślić – za świętym Tomaszem – przyczynowość nadrzędną obrzędu liturgicznego: to akcja sakramentalna określa jedynność Ofiary Mszy, a nie intencje „ministerialne” koncelebransów⁷⁹.

Liczba koncelebransów

W sierpniu 1965 roku Święta Kongregacja Obrzędów i Prefektura Ceremonii Papieskich dokonały spostrzeżeń dotyczących pierw-

sacerdotes, in virtute eiusdem Sacerdotii et in persona Summi Sacerdotis simul una voluntate et una voce agunt, atque unicum Sacrificium unico actu sacramentali simul conficiant et offerunt. Ten pogląd jest podzielany przez wielu teologów i liturgistów, takich jak np.: J. A. Jungmann, L. Beauduin, K. Rahner, A. G. Martimort, M. de la Taille, R Gy, L. Bouyer, C. Journet i inni.

⁷⁹ Por. D. van Havre, *Unicidad o pluralidad del sacrificio eucaristico en la Eucaristia concelebrada*, „Excerpta e dissertationibus in Sacra Theologia” XXI, Universidad de Navarra, Pampeluna 1992, ss. 195-255, który pokazuje ograniczenia tezy J. Kleinera.

⁷⁶ PO, n. 8: *Cum ceteris ergo membris huius Presbyterii, unusquisque specialibus apostolicae caritatis, ministerii et fraternitatis nexibus coniugitur: quod iam ab antiquis temporibus liturgice significatur, cum Presbyteri ads-tantes super novum electum, simul cum Episcopo ordinante, manus imponere invitentur, et cum Sacram Eucharistiam unanimo corde concelebrant.*

⁷⁷ Por. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948-1975)*, Bibliotheca Ephemerides Liturgicae, Clv-Edizioni Liturgicae, Roma 1972, s. 134.
Por. *Sacra Congregatio Rituum* [SCR], Dekret ogólny *Ecclesiae semper*, 7 marca 1965, AAS 57 (1965), ss. 410-412, EV 2 (1963-1967), nn. 384-388.
⁷⁸ Por. Dekret *Ecclesiae semper* z 7 marca 1965, AAS 57 (1965), s. 411: *Nam in hac ratione Missam celebrandi plures*

⁸⁰ A. Bugnini, *op. cit.*,

s. 137.

⁸¹ Por. „L'Osservatore Romano”, 70 (26 marca 1965), s. 5. Bugnini dodawał: *Są takie miejsca, w których – aby wszyscy koncelebransi znajdowali się przy ołtarzu – pobudowano kwadratowe lub trójkątne ołtarze-molochy, albo nawet w kształcie podkowy, jako stół... wspólnoty!*

⁸² Por. *Ritus servandus in concelebratione Missae*, 3, n. 12: *Ommes concelebrantes sacras vestes induere debent, quas sumere tenentur, cum Missam soli celebrent [...].*

Sacrae vestes eius coloris sint, qui Missae convenit. Attamen, retento colore Missae proprio pro celebrante principali, concelebrantes pos-sunt, pro necessitate, colorem album, exceptis Missis defunctorum,

adhibere; a w zakończeniu: In casibus peculiaribus, res Apostolicae Sedi proponatur.

⁸³ Por. A. G. Martimort [w:] C. Braga, *Commentarium in ritum concelebrationis, „Ephemerides liturgicae”* 79 (1965), s. 232:

Concelebratio non debet videri unice sub aspectu

szego obrzędu koncelebrzy. Jedno z nich odnosiło się do liczby koncelebransów. Już wcześniej Paweł VI wskazał ich maksymalną liczbę na poziomie 20–25, podczas gdy Schemat *Consilium* szedł aż do 50. Święta Kongregacja Obrzędów wyraziła zatem życzenie, aby powrócić do pierwszej idei, gdyż wydało się słuszne, aby *wszyscy koncelebransi w trakcie swych działań znajdowali się przy ołtarzu i koncelebrali na nim*⁸⁰. Znacząca była opublikowana przez „L'Osservatore Romano” z 26 marca 1965 roku fotografia Papieża Pawła VI koncelebrującego 25 lutego 1965 z nowo mianowanymi kardynałami: Papież i 24 koncelebransów (wszyscy ubrani w ornaty) znajdowali się bezpośrednio przy wielkim ołtarzu. Na tej samej stronie pokazano koncelebrę jedenastu kapłanów według dawnego rytu cysterskiego w opactwie Hauterive w Szwajcarii: stali oni kręgiem wokół ołtarza o normalnych rozmiarach. „Nie jest konieczne, aby wszyscy dotykali materialnie ołtarza” – stwierdzał Bugnini w artykule o dyscyplinie koncelebrzy, który niezbyt pasował do wielkiego kwadratowego ołtarza zbudowanego na okoliczność koncelebrzy kardynałów z Pawłem VI⁸¹.

Szaty liturgiczne do użycia przy koncelebrze

Odwołując się do zasady jedności kapłaństwa urzędowego, punkt 12 *Ritus servandus in concelebratione Missae* wymagał, aby wszyscy koncelebransi byli ubrani w zwykłe szaty liturgiczne, w kolorze odpowiadającym każdej celebracji. Jednak w przypadku konieczności kolor biały mógł być stosowany zastępczo, z wyjątkiem celebransa głównego i nigdy w przypadku Mszy za zmarłych⁸².

Martimort przygotował, po łacinie, komentarz do tego dokumentu. Oto jego tłumaczenie: *Na koncelebrę nie należy patrzeć jedynie w aspekcie praktycznym, zgodnie z którym oczywiście możliwość równoczesnego celebrowania jest dawana kilku kapłanom dla rozwiązania trudności pochodzących z braku ołtarzy, czasu lub służby liturgicznej. Wręcz przeciwnie, jeśli patrzy się na koncelebrę w aspekcie doktrynalnym, prowadzi to raczej do konieczności, aby koncelebra była organizowana jako coś uroczystego, działającego głęboko na ducha zarówno wiernych, jak i koncelebransów. Stąd aby wszyscy koncelebransi, każdy z nich, byli ubrani w szaty liturgiczne – dokładnie te same, które noszą, kiedy celebują sami*⁸³.

Ta praktyka ujawnia wyraźną ciągłość z tradycjami zachodnimi i wschodnimi. Jeśli chodzi o te pierwsze, świadczy o tym na przykład *karolińska tabliczka z kości sioniowej przechowywana we Frankfurcie nad Menem, która zdaje się przedstawiać koncelebrę. Jakiś arcybiskup, ubrany w ornat i płaszcz, zwrócony do ludu i mający ręce wzniesione, stoi przy ołtarzu; na mense ołtarzowej widać poukładane po każdej stronie: ewangeliarz i sakramentarz, a w środku – kielich z uszami i patenę z trzema oblatami. Przed celebransem – pięciu przebiterów, również ubranych w ornaty i mających ręce wzniesione, którzy są w trakcie odmawiania wraz z arcybiskupem słów Kanonu, którego pierwsze słowa (Te igitur [...] haec donna) są wypisane na otwartych stronach sakramentarza*⁸⁴.

Jeśli chodzi o praktykę wschodnią, Martimort stwierdza: *Warunki koncelebry eucharystycznej w obu tych rytach [maronickim i koptyjskim] są zatem identyczne. Jest ona zarezerwowana dla Mszy uroczystych, z wyjątkiem zwykłych Mszy codziennych. Wszyscy koncelebransi powinni obowiązkowo być ubrani w te same szaty, które noszą, gdy celebrują sami [...]. U bizantyńczyków i katolickich melchitów oraz u Rusinów (katolickich lub prawosławnych) – koncelebransi zakładają wszyscy swe szaty po modlitwach u Drzwi oraz otaczają ołtarz w jednym lub dwóch kregach, zależnie od ich liczby*⁸⁵.

A jednak sekretarz *Consilium* uznał za uprawnioną ewolucję tej praktyki, która bierze pod uwagę fakt, że zobowiązanie wszystkich koncelebransów do noszenia szat byłoby czymś trudnym i skomplikowanym. Dlatego 4 maja 1967 roku druga instrukcja o wdrożeniu Konstytucji liturgicznej ograniczyła ten obowiązek do głównego celebransa, podczas gdy pozostali mogli zakładać tylko humerał, albę i stulę⁸⁶.

⁸⁵ A. G. Martimort, *Le rituel de la concelebration eucharistique*, „Ephemerides liturgicae” 77 (1963), ss. 149-150.

⁸⁶ Por. A. Bugnini,

op. cit., s. 113, przyp. 15. Cf. SCR, *Instructio altera Tres abhinc annos ad executionem constitutionis de sacra liturgia recte ordinandam*, 4 maja 1967, AAS 59 (1967), ss. 442-448, EV 2 (1963-1967), nn. 1147-1176, n 27: *Wszyscy koncelebrujący mają przywdziać szaty liturgiczne, które obowiązują przy indywidualnym odprawianiu Mszy św. (Ritus servandus in concelebratione Missae, n. 12). Gdy jednak zachodzi ważna przyczyna, np. gdy jest większa liczba koncelebrujących i brakuje szat, koncelebrujący, wyjąwszy zawsze głównego celebransa, mogą nie używać ornatu, zawsze jednak mają włożyć albę i stulę.*

practico, quo scilicet pluribus sacerdotibus facultas datur simul celebrandi ut difficultates ob defectum altarium, aut temporis aut minis-tri superent. E contra, sub aspectu doctrinali considerata, fortius inducit necessitatem ut ordinetur veluti quid solemne, in animum sive concelebrantium sive fidelium profunde agens. Exinde etiam norma ut singuli concelebrantes omnes sacras vestes induant, quas sumere debent cum soli celebrant.

⁸⁴ M. Righetti, *Storia liturgica* 3, ss. 136-138 (razem z fotografiami i komentarzami do nich) oraz ilustracja 23.

⁸⁷ Por. Paweł VI, Encyklika *Mysterium fidei*, 3 września 1965, AAS 57 (1965), ss. 753-774 i EV 2 (1963-1967), n. 420. Paweł VI podkreśla walor ofiarny Mszy, obecność sakramentalną Chrystusa i transsubstancjację oraz pochwała Mszę odprawianą prywatnie jako działanie Chrystusa i Kościoła.

⁸⁸ Por. SCR, EM (25 maja 1967), AAS 59 (1967), ss. 539-573 i EV 2 (1963-1967), nn. 1293-1367, n. 47.

⁸⁹ Por. SCR, EM (25 maja 1967), n. 47.

⁹⁰ Por. tamże, n. 17:

Quare illa dispersio, quae celebrationibus Missarum eodem tempore in eadem ecclesia fieri solet, sedulo vitetur diebus dominicis et festis de praecepto, cum Missa pro populo celebratur. Quod quidem etiam aliis diebus, quantum fieri potest, servetur. Optima ratio ad

hoc assequendum est, ad normam iuris, concelebratio, sacerdotum qui eodem tempore Missam celebrare desiderant.

⁹¹ Por. tamże, n. 47: *Ubi tamen magnus habetur numerus sacerdotum, superior competens concedere potest ut concelebratio etiam pluries eodem die fiat, sed temporibus successivis, vel in locis sacris diversis.*

⁹² Por. tamże, n. 47.

⁹³ Por. A. Bugnini, *op. cit.*, 137, przyp. 7-8.

⁹⁴ Por. tamże, s. 137. Cf. *Ritus servandus*, n. 4: *Numerus concelebrantium, singulis in casibus definitur ratione habita tam ecclesiae quam altaris in quo fit concelebratio, ita ut concelebrantes circum altare stare possint, etsi omnes mensam*

W tym to klimacie reformy liturgicznej Paweł VI przypominał wielkie prawdy wiary eucharystycznej w swej encyklice *Mysterium fidei* z 3 września 1965 roku⁸⁷.

b) Instrukcja *Eucharisticum Mysterium*

Dwa lata po opracowaniu pierwszego obrzędu koncelebry Kongregacja Obrzędów rozszerzyła przez Instrukcję *Eucharisticum Mysterium* możliwość koncelebrowania na główne Msze w kościołach i oratoriach, w kolegiach i instytutach kościelnych, w instytutach zakonnych i w nieposiadających ślubów kleryckich stowarzyszeniach życia wspólnego⁸⁸. O ile dokument uznawał prawo każdego kapłana do celebrowania Mszy indywidualnie⁸⁹, koncelebra nie była już przedstawiana jedynie jako obrzęd nadzwyczajny i wyjątkowy, ale raczej jako praktyka normalna, którą należało rozpowszechnić. W praktyce miała ona pomóc w uniknięciu rozproszenia wiernych prowokowanym przez odprawianie wielu Mszy w tym samym miejscu⁹⁰. Duża liczba kapłanów mogła usprawiedliwić organizowanie wielu koncelebr tego samego dnia, w różnym czasie i różnych miejscach⁹¹. EM stwierdza, że koncelebra oznacza i wzmacnia więzi braterskie między kapłanami⁹².

c) Kolejne dokumenty wykonawcze

W swej pracy *La riforma liturgica* Annibale Bugnini zauważa zanik idei, aby koncelebransi byli ustawieni w bezpośrednim pobliżu ołtarza⁹³. Temat ten po prostu umiera i nie ma do niego żadnego odnośnika w ostatecznych normach *Missale Romanum*. Końcowa redakcja obrzędu nie obejmuje sugestii, która pochodziła z Kongregacji i Prefektury; ustalono jedynie, że liczba koncelebransów powinna być w każdym przypadku określona zależnie od kościoła i kaplicy, gdzie odbywa się czynność liturgiczna, a koncelebransi powinni być ustawieni wokół ołtarza bez konieczności jego dotykania⁹⁴.

Wydane w dniu 23 maja 1968 roku Normy dotyczące trzech nowych Modlitw eucharystycznych (II, III, IV) wyjaśniają osobno, które słowa wypowiada celebrans główny i pozostali koncelebransi, a także wykonywane przez nich gesty⁹⁵.

W dniu 3 kwietnia 1969 roku Paweł VI promulgował Mszał Rzymski. Określił tam między innymi, że ze względów pastoralnych i dla ułatwienia koncelebry słowa Pańskie będą miały to samo brzmienie we wszystkich Modlitwach eucharystycznych⁹⁶. Po pierwszym wydaniu Mszału Rzymskiego w 1970 roku i *Institutio Generalis Missalis Romani [IGMR]* z 26 marca 1970 nastąpiło drugie wydanie Mszału wyposażone w Dekret *Cum Missale Romanum* z 27 marca 1975. *IGMR* rozszerzył możliwość koncelebrowania i poświęcił wiele paragrafów koncelebrze (nn. 76 i 153-208, zebrane pod tytułem: *II De Missis concelebratis*)⁹⁷.

W latach 1971 i 1972 wolność kapłana w celebrowaniu indywidualnie była ponownie potwierdzana, pod pewnymi warunkami⁹⁸. Deklaracja *In celebratione Missae* (7 sierpnia 1972), o koncelebrze

altaris immediate non tangunt. Por. C. Braga, *op. cit.*, ss. 219-235. Oto najważniejsze aspekty tej sprawy: *Nunc autem in rito definitivo, numerus taxativus non imponitur; sed fundamentum datur super quo definiri possit aut ab ipsis concelebrantibus vel ab eo qui concelebrationem moderatur, aut ab ipso Superiore cui committitur de opportunitate concelebrationis iudicare. Fundamentum autem huiusmodi duplex est: a) Ut concelebrantes circum altare*

stare possint. Attamen statim additur: etsi omnes mensam altaris immediate non tangunt [...]. Proinde bene disponuntur concelebrantes si celebrans principalis ad altare stat ac si solus celebret, ceteri vero circum altare ad modum coronae, unico vel duplici aut, si opus fuerit, etiam triplici ordine dispositi, ita tamen ut revera circum altare dici possint, etiam si circa gradus altaris, in plano presbyterii aut, si chorus valde prope altare est, etiam in primis scamnis ipsius chori [...]. b) Ut sacer ritus a fidelibus bene conspici queat [...] In praxi ergo, etsi numerus concelebrantium lege generali non definiatur, non deberet extendi ultra eos qui circum altare, duobus vel tribus ordinibus, stare possunt.

⁹⁵ Por. SCR, Dekret *Prece eucharistica*, Prot. n. R. 26/967, 23 maja 1968, PE II: II; PE

III: II; PE IV: II [w:] „Notitise” 4 (1968) 156 i EV 3 (1968-1970), nn. 425, 428, 431.

⁹⁶ Por. Paweł VI, Konstytucja apostolska *Missale Romanum*, 3 kwietnia 1969, AAS 61 (1969), ss. 217-222 i EV 3 (1968-1970), nn. 996-1008 (konkretnie n. 1001).

⁹⁷ Por. EV 3 (1968-1970), nn. 2204-2263.

⁹⁸ Oto streszczenie podane w komentarzu do kan. 902 [w:] *Code de Droit Canonique bilingue et annoté*, wyd. 3, Wilson & Lafleur, Montreal 2007, s. 791 na temat swobody celebrowania indywidualnie: kapłan może koncelebrować, *przy pozostawieniu każdemu całkowitej swobody celebrowania Eucharystii w sposób indywidualny, o ile tylko nie zbiega się to pod względem czasu i miejsca z koncelebrą. Swobodzie tej powinno się nawet sprzyjać przez różne ułatwienia* (por. *Kongregacja Kultu Bożego, Dekl.* In celebratione Missae 3 z 7-08-1972, AAS 64 [1972], ss. 561-563; DC 69 [1972] 1112-1113), *aby w ten sposób osobista pobożność kapłana mogła karmić się tym, co stanowi jakby serce egzystencji kapłana* (*Dokument Synodu Biskupów 1971 Ultimis temporibus, 30-11-1971, pars altera, I, 3, AAS 63 [1971] 914; DC 69 [1972] 8: tekst, do którego konkretnie odsyła wspomniana wyżej Deklaracja, aby uzasadnić normę, która jest obecnie podana w kan. 902 § 2).*

⁹⁹ Św. Kongregacja Kultu Bożego, Deklaracja *In celebratione*, AAS 64 (1972), ss. 561-563.

¹⁰⁰ ŚKDSKB, Instrukcja *Inaestimabile Donum*, n. 7.

¹⁰¹ Por. *CE ex Decreto Sacrosancti CEcumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Ioanni Pauli PP. II promulgatum, Typis Polyglottis Vaticanis, ed. typica 1984, reimpr. 1985*, n. 50: *In presbyterio sedes vel scamna vel scabella ita congrue disponantur, ut concelebrantibus [...] suis cuique locus pareatur, et foveatur recta uniuscuiusque functio muneris.*

¹⁰² *IGMR (ed. typica tertia, 2000)*, n. 114; zob. także nn. 199-251. To, co w *IGMR* zmodyfikowano w 2002 r., nie dotyczy koncelebry.

¹⁰³ *IGMR*, n. 209: *Concelebrantes in secretario, vel alio loco apto, sacras vestes induunt, quas sumere solent cum Missam singuli celebrant. Accedente tamen iusta causa, v.gr. frequentiore concelebrantium numero et deficientia paramentorum, concelebrantes, excepto semper celebrante principali, omittere possunt casulam seu planetam, adhibita stola super albam.* Co ciekawe, *CE* sygnalizuje tę możliwość jedynie pośrednio (por. n. 65); a gdy mówi, co trzeba przygotować na Mszę stacyjną, będącą modelem wszystkich celebracji, w których celebransem głównym jest biskup, wskazuje w n. 125: *Paranda sunt [...] pro concelebrantibus: amicti, albae, cingula, stolae, casulae; pro diaconis: amicti, albas, cingula, stolae, dalmaticae; pro ceteris ministris: amicti, albae, cingula, vel superpellicea super vestem tala-rem induenda; vel aliae vestes legitime approbatae. Vestes sacrae sint coloris Missae, quae celebratur, vel festivi.*

¹⁰⁴ Por. *IGMR*, n. 310: *Item in presbyterio sedes disponantur pro sacerdotibus concelebrantibus necnon pro presbyteris, qui veste choralis induti, celebrationi intersunt, quin concelebrant.*

eucharystycznej, potwierdza, że koncelebranci powinni komunikować w sposób różny od świeckich; że wspólnoty instytutów życia konsekrowanego powinny żywić wielkie poważanie dla koncelebry; że jest możliwe koncelebranie i celebrowanie tego samego dnia jeszcze jednej Mszy dla pożytku wiernych; że należy czuwać nad godnością i pobożnością koncelebry, a także nad wolnością celebrowania Mszy prywatnej oraz że należy uczynić wszystko dla jego ułatwienia; że jeśli celebryje się jeszcze jedną Mszę, nie można przyjmować stypendiów za tę, która jest koncelebrowana⁹⁹.

Instrukcja *Inaestimabile Donum* (1980) poświęciła jeden paragraf koncelebrze i znakom jedności kapłaństwa (obecność na początku Mszy, szaty, umiejscowienie, uszanowanie norm)¹⁰⁰.

Caeremoniale Episcoporum [CE] (editio typica, 1984) w n. 50 przewiduje ustawienie koncelebransów w chórze oraz odpowiednie szaty dla kapłanów, którzy nie koncelebryją¹⁰¹.

Obecnie obowiązujący *IGMR* (z 20 kwietnia 2000) zajmuje się Mszą koncelebraną w nn. 199-251. Jest zainteresowany z osobna ustawieniem koncelebransów i noszonymi przez nich szatami. Co do szat, *IGMR* wskazuje: *Praestat enim presbyteros, qui celebrationi eucharisticae intersunt, nisi iusta causa excusentur, munus proprii Ordinis de more exercere et proinde uti concelebrantes participare, sacris vestibus indutos*¹⁰²; Instrukcja przyznaje, że można nie zakładać ornatu¹⁰³. Precyzuje, jakie powinny być szaty kapłanów, którzy nie koncelebryją, oraz miejsce tych ostatnich w chórze razem z tymi, którzy koncelebryją¹⁰⁴, a także przewiduje

instalowanie siedzeń dla koncelebransów oraz rozdawanie księżeczek do celebrowania¹⁰⁵.

Instrukcja *Redemptionis Sacramentum* (25 marca 2004) [RS] przypomina, cytując Mszał Rzymski, że używanie wybranych kolorów wyraża to, co charakteryzuje celebrowane misterium, i sens życia chrześcijańskiego, który wzrasta wraz z rokiem liturgicznym; szaty pokazują różnicowanie funkcji w celebracji Eucharystii i przyczyniają się do jej piękna. RS wskazuje również, że ornat jest szatą właściwą koncelebransowi. W przypadku dużej liczby koncelebransów mogą oni nie zakładać ornatu, ale odprawiać ze stulą na albie, jak mówi Mszał Rzymski. Jednak Instrukcja, tak jak to było w *Ritus servandus in concelebratione Missae*, mówi, że *jeśli można przewidzieć sytuacje tego rodzaju, należy, o ile możliwe, zapobiec takiemu brakowi ornatów, a z wyjątkiem koncelebransa głównego koncelebransi mogą nawet założyć, w przypadku konieczności, ornat koloru białego*¹⁰⁶. RS uznaje dyskretnie, że kapłani asystują we Mszy i w niej uczestniczą bez koncelebowania, oraz zastrzega, aby zakładali wówczas strój chórowy¹⁰⁷.

d) Kodeksy prawa kanonicznego

Dwadzieścia lat po *SC Kodeks Prawa Kanonicznego* (1983) zastrzega w kanonie 902: *Jeśli czego innego nie domaga się lub nie zaleca pożytek wiernych, kapłani mogą koncelebrować Eucharystię, z zachowaniem jednak swobody każdego do indywidualnego sprawowania Eucharystii, ale nie w czasie, w którym w tym samym kościele lub kaplicy jest koncelebra*¹⁰⁸. Tak jak pisze Peter Erdö: *obowiązująca dyscyplina nie ogranicza okazji, w których można koncelebrować. Zgodnie z tym kanonem każdy kapłan jest bezpośrednio upoważniony (bez obowiązku proszenia o zgodę ordynariusza – co było konieczne w normach poprzednich) do koncelebowania Eucharystii, od chwili gdy może odprawiać Mszę w sposób uprawniony*¹⁰⁹. Jednak – dodaje Erdö – *generalna możliwość koncelebry zależy od dwóch warunków: pożytku wiernych i dotyczącej każdego kapłana wolności celebrowania indywidualnie*¹¹⁰.

Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium (1990) mówi zasadniczo to samo w kanonie 700¹¹¹, z jeszcze mocniej zaznaczoną prefe-

¹⁰⁵ Por. IGMR, n. 207:

in presbyterio parentur

a) sedes et libelli

pro sacerdotibus

concelebrantibus.

¹⁰⁶ Kongregacja Kultu

Bożego i Dyscypliny

Sakramentów, Instrukcja

Redemptionis Sacramentum,

25 marca 2004, AAS 96

(2004), 549-601.

¹⁰⁷ Por. RS 128.

¹⁰⁸ *Codex Iuris Canonici,*

c. 902 [w:] CDCBA.

¹⁰⁹ P. Erdö, *Sub c. 902,*

Exegetical Commentary on

the Code of Canon Law,

A. Marzoa, J. Miras &

R. Rodríguez-Ocaña (wyd.),

E. Caparros (Gen. Ed.

English Edition), Wilson

& Lafleur/MTF, Montreal-

Chicago, 2004, [ExComCIC]

III], s. 582.

¹¹⁰ Tamże, ss. 582-583.

¹¹¹ Por. *Codex Canonum*

Ecclesiarum Orientalium

(CCEO) (1990), c. 700: § 1.

Quod ad modum Divinam

Liturgiam celebrandi spectat,

utrum singillatim an in

concelebratione facienda

sit, prae oculis habeantur

imprimis pastorales

christifidelium necessitates.

§ 2. *Si tamen fieri potest,*

Divinam Liturgiam presbyteri una cum Episcopo praeside aut cum alio presbytero celebrent, cum ita opportune unitas sacerdotii ac sacrificii manifestetur; integrum tamen manet ius uniuscuiusque sacerdotis Divinam Liturgiam singillatim

*cele-brandi, non autem
eodem tempore, quo in
eadem ecclesia concelebratio
habetur.*

¹¹² Por. CCEO, c. 701:
*Concelebratio inter
Episcopos et presbyteros
diversarum Ecclesiarum
sui iuris iusta de causa
praesertim caritatem
fovendi atque unionem
inter Ecclesias manifestandi
gratia de Episcopi
eparchialis licentia fieri
potest omnibus praescripta
librorum liturgiconum primi
celebrantis sequentibus,
remoto quolibet syncretismo
liturgico et retentis
optabiliter vestibus liturgicis
et insignibus propriae
Ecclesiae sui iuris.*

¹¹³ Por. Jan Paweł II,
List apostolski *Vicesimus
quintus annus* na
XXV rocznicę Konstytucji
Sacrosanctum Concilium,

4 grudnia 1988, AAS 81 (1989), ss. 898-918, EV 11 (1988-1989),

n. 1567-1597, nn. 5-9. Por. J. Ratzinger, *Table ronde à l'hôtel Ergife*, 24 października 1998, „30Giorni” (listopad 1998) 11, ss. 52-53: *Il est important de s'en tenir aux critères essentiels de la Constitution sur la sainte liturgie y compris Durant la celebration de la liturgie selon les anciens textes.*

¹¹⁴ Por. Jan Paweł II, List apostolski *Vicesimus quintus annus*, n. 9: *Sprawując kult Boży, Kościół wyraża to, czym jest w rzeczywistości: jeden, święty, katolicki i apostolski. Jeśli chodzi o inne wymiary, Kościół jest święty, gdy przekazuje wiernym poprzez Eucharystię i inne sakramenty wszelkie łaski i Boże błogostawieństwo; jest katolicki, gdyż Duch Pana gromadzi ludzi wszystkich języków w wyznawaniu tej samej wiary i na całej ziemi, od Wschodu do Zachodu, składa Bogu Oficę ofiarę Chrystusa i z Nim razem ofiaruje samego siebie; jest apostolski, ponieważ w sprawowaniu tajemnic pod przewodnictwem Biskupa, następcy Apostołów lub kapłana wyświęconego w sukcesji apostolskiej przekazuje wiernie to, co otrzymał z Tradycji apostolskiej. Wymiary te są obecne w każdej celebracji eucharystycznej.*

rencją dla koncelebracji (por. paragraf 2) oraz zajmuje się koncelebracją między duchownymi z różnych Kościołów *sui iuris*¹¹².

Tak więc koncelebracja eucharystyczna zawsze była czymś nadzwyczajnym, uroczystym i publicznym, zasadniczo odbywającym się z udziałem biskupa – i tak było aż do Soboru Watykańskiego II, który – jak to wyżej przypominałem – życzył sobie powrotu do tradycji w tej dziedzinie; tradycji w sumie raczej umiarkowanej, gdyż nie było w Kościele zwyczaju koncelebracji z udziałem dużej liczby kapłanów ani koncelebracji codziennej (z wyjątkiem greckich melchitów) – z zastrzeżeniem, że nie wiemy niemal nic o pierwszych trzech wiekach.

Z okazji dwudziestopięciolecia Konstytucji o świętej liturgii Jan Paweł II wyróżnił jej trzy „zasady przewodnie”: uobecnianie Misterium Paschalnego, czytanie Słowa Bożego i objawianie się Kościoła sobie samemu¹¹³. W odniesieniu do uobecniania Misterium Paschalnego Jan Paweł II przypomina, że „Chrystus jest obecny i działa w osobie odprawiającego kapłana”, i stąd pochodzą „szaty liturgiczne, miejsce, które zajmuje, i słowa, które wypowiada”. Co do objawiania się Kościoła sobie samemu, odbywa się ono w czterech wymiarach. Jednym z nich jest jedność¹¹⁴, którą każda celebracja eucharystyczna buduje i przejawia. W jaki sposób koncelebracja jest znakiem jedności kapłaństwa urzędowego i pod jakimi warunkami? Te pytania zapraszają nas do rozważania praktyki koncelebracji i do postawienia pytania dotyczącego

jej rozwoju: tendencji – w niektórych krajach lub w niektórych miejscach – do narzucania koncelebry jako zwyczajnej formy celebrowania; oraz idei, że można koncelebrować bez wypowiedzania słów konsekracji.

[...]

Zakończenie

Nowa praktyka koncelebry eucharystycznej szybko weszła w życie Kościoła na Zachodzie, chociaż nie została solidnie określona żadna jej tradycja. Obrzęd, który zdążył już niemal popaść w zapomnienie, stał się przedmiotem odnowionej praktyki – co samo w sobie jest czymś dobrym, lecz nie jest już takie, gdy okazuje się okazją do nadużyć. Pół wieku po Konstytucji *Sacrosanctum Concilium* i jej zarządzeniach dotyczących liturgii wierność Soborowi wiedzie przez „hermeneutykę reformy, odnowy w ciągłości” wyłożonej przez Benedykta XVI w przemówieniu do Kurii Rzymskiej¹¹⁵. To w tym sensie *Sacramentum Caritatis* wzywa, *by odczytywać zmiany, jakich pragnął Sobór w obrębie tej jedności, o jakiej stanowi rozwój historyczny samego obrzędu, nie stosując nienaturalnego przerwania tej jedności*¹¹⁶. W tej ciągłości koncelebra jest darem, który przyjmujemy jako bogactwo liturgii Kościoła.

Tak jak w przypadku wszystkiego, co posiada dużą wartość, prawda koncelebry stawia swe wymagania – aby jej znaczenie zostało w pełni dowartościowane. Gdy liczba koncelebransów jest zbyt wielka, pewien istotny aspekt kapłaństwa może być przesłonięty już w samym przebiegu koncelebry eucharystycznej. Kapłan działa *in persona Christi capitis Ecclesiae*. Jednak praktyczna niemożliwość zsynchronizowania słów i gestów – tych, które nie są zarezerwowane dla celebransa głównego – oddalenie ołtarza i darów ofiarnych, brak szat dla części koncelebransów, brak harmonii barw i form – wszystko to może zaciemnić przejawianie się jedności kapłaństwa.

Benedykt XVI podkreślił, że *najlepszą katechezą o Eucharystii jest sama Eucharystia dobrze celebrowana*¹¹⁷. Czy nadużycia w praktyce koncelebry stanowią wyzwanie dla więzi między *lex orandi* i *lex credendi*? Liturgia jest często jedyną katechezą dla licznych wiernych. Wszelka zmiana typu pastoralnego i liturgicznego ma reperkusje odbijające się na pojmowaniu wiary i jej przekazywaniu

¹¹⁵ Benedykt XVI, Przemówienie do Kurii Rzymskiej, 22 grudnia 2005, AAS 98 (2006), ss. 40-53.
¹¹⁶ *Sacramentum caritatis*, n. 3.

¹¹⁷ Tamże, n. 64.

z pokolenia na pokolenie. *Intellectus fidei* może być umniejszony przez dwuznaczne obrzędy. W odniesieniu do zasad Konstytucji SC Daniélou podkreśla, że historia święta *opiera wiarę w sakramenty na wierze w działania Boga w dawnym ludzie i w Chrystusie: sakramenty są kontynuacją w czasie Kościoła wielkich działań Boga w Starym i Nowym Testamencie*; wiara wpisuje się w tę ciągłość *magnalia Dei*, w której gesty i słowa mają pewne znaczenie; gdyż, dodaje Daniélou, *akt wiary nie jest wiarą w coś dowolnego i absurdalnego, lecz przeciwnie, w ciągłość pewnego zamiaru, która nadaje mu zrozumiałość, określa przedmiot i sprawia, że można go objąć myślą*¹¹⁸. Realizm słów konsekracji i, na innym poziomie, ważność bliskiej odległości od ołtarza – o której wspominałem – świadczą o owej zrozumiałości zamysłów Boskich, w tym wypadku – trwającego w czasie posłuszeństwa słowom Chrystusa: *Czyńcie to na moją pamiątkę* (Łk 22, 19; 1 Kor 11, 24). Za każdym razem, gdy to czynimy, głosimy śmierć Pańską, aż przyjdzie (por. 1 Kor 11, 26) – i powinniśmy w tym rozpoznać, jak mówi święty Ambroży, wielkość sakramentu¹¹⁹.

Słowa otrzymane i przekazywane... Tradycja, czyli przekazywanie Ewangelii, istnieje dzięki życiu Kościoła, w obecnym czasie Ducha Świętego. *Sensus fidei* wiernych przyczynia się do rozwoju liturgii i równocześnie od niego zależy. W jaki sposób aktualna praktyka koncelebry doprowadza do właściwego rozumienia kapłaństwa urzędowego, kapłaństwa wspólnego i ich istotowej różnicy, a także do jasnego postrzegania sakralnego charakteru Eucharystii i centralnego miejsca Jezusa Chrystusa? Gdy koncelebрую, w jaki sposób objawia się we mnie, koncelebującym, obecność Chrystusa-Głowy? Wydaje się konieczna troska o znaki, skoro sakrament przekazuje coś duchowego pod postacią znaku materialnego – aby żadna sztuczna nieprzejrzystość *sacramentum* jako znaku (chleb, wino, słowa i gesty) nie szkodziła wierze wiernych w sakramentalną i substancjalną obecność Chrystusa (*res et sacramentum*) oraz w jedność Kościoła (*res tantum*).

W liturgii eucharystycznej łączą się działania Chrystusa i Kościoła, nieba i ziemi: jesteśmy przebóstwiani w cudownym widzeniu godów zaślubin ofiarowanego Baranka. Anafora eucharystyczna „prowadzi nas w górę”, podnosi nas. Pobożność kapłańska, która rodzi się z miłości Jezusa, chroni sakralny charakter

¹¹⁸ J. Daniélou, *Le mystère liturgique, intervention actuelle de Dieu dans l'histoire*, „La Maison Dieu” 79 (III kwartał 1964), ss. 28-38, opublikowane w „Bulletin des amis du Cardinal Daniélou” 8 (marzec 1982), ss. 22-32, fragmenty cytowane pochodzą ze ss. 25-26.

¹¹⁹ Por. Św. Ambroży, *De Sacramentis* VI, 26, „Sources chrétiennes” 25bis, 116: *Deinde quantum sit sacramentum cognosce. Vide quid dicat: Quotiescumque hoc feceritis, totiens commemorationem mei facietis donec iterum adveniam.*

Eucharystii i utrwała jedność Kościoła. Pierwsza celowość Ofiary Krzyża, uobecnionej przez Eucharystię, odnosi się do chwały Bożej i zbawienia dusz – dwóch celów związanych z przejawianiem jedności kapłaństwa urzędowego i zwierzchnich względem niego, w tym znaczeniu, że kapłaństwo jest na ich służbie, podobnie jak człowieczeństwo Chrystusa jest narzędziem naszego zbawienia.

Chrystus obecny substancjalnie w Eucharystii, Jego sakramentalne uobecnienie w kapłanie, wreszcie ekspresyjność znaków sakramentu, jedność ludu Bożego wokół jego pasterzy – aż tyle prawd, które koncelebra może dobrze wyrazić. Czy jest tak zawsze? Jak to powiedział Pascal, *zachowywanie pokoju z uszczerbkiem dla prawdy to fałszywa pobożność*¹²⁰. Korekta w praktyce koncelebry eucharystycznej da się pomyśleć w świetle teologii, liturgii i duchowości bez wykluczania jakiegokolwiek ze wzajemnie powiązanych perspektyw: bez intelektualizmu, bez rytualizmu, bez archeologizmu, bez pogardy dla ontologii. Koncelebry nie da się sprowadzić do zjawiska socjologicznego, w którym cała kwestia ulega rozkawałkowaniu.

Koncelebransi reprezentują przy ołtarzu Jezusa Chrystusa, który ofiarowuje się w świętej czynności Kościoła. Obyśmy potrafili uczestniczyć w tajemnicy Eucharystii, miłując Tego, który dwa tysiące lat temu w wysokiej sali, starannie przygotowanej na tę okazję (por. Mt 26, 18-19; Mk 14, 12-16; Łk 22, 8-13), nauczał swych uczniów przykazania miłości i dał im jej przykład aż do ofiary swego życia! *Czyńcie to na moją pamiątkę*: liturgia jest świętem symbolicznym, pełnym rzeczywistości i sensu¹²¹, w którym to, co zostało przyjęte, jest wiernie przekazywane; koncelebra znajduje swe pełne usprawiedliwienie, gdy – zgodnie z duchem Soboru Watykańskiego II – odzwierciedla naprawdę rzeczywistość uobecnioną przez Ofiarę eucharystyczną. Ekonomia sakramentalna jest w całości podporządkowana sakramentowi Eucharystii. Gesty, słowa, szaty – wszystko powinno ułatwiać dostrzeganie tego, co się odbywa. Dionizy Areopagita był pierwszym, który przedstawił całościową wizję liturgii i takiego jej układu, zgodnie z którym każdy uczestniczy w kulcie w zależności od tego, kim jest. Eucharystia jest dla niego z istoty sakramentem jedności. Wszystkie obrzędy liturgiczne są zorientowane na mistykę jedności. Dla Dionizego *święty sakrament Komunii*, Eucharystia,

¹²⁰ B. Pascal, *Pensées* [w:] *Oeuvres complètes*, Seuil, „L'Intégrale”, Paryż 1963, s. 949 (Lafuma) – 930 (Brunschvicg).
Por. w związku z tym J. Ratzinger [w:] *L'elogio della coscienza*, Cantagalli, Siena 2009, s. 81: *Se Dio e la verità, se la verità e il vero sacro, la rinuncia alla verità diventa una fuga da Dio. La ricerca della verità è pietà, e dove scompare il coraggio della verità la fede viene falsificata nel suo fondamento*; nasze tłumaczenie: *Jeśli Bóg jest prawdą i jeśli prawda jest rzeczywistością, wyrzeczenie się prawdy staje się ucieczką przed Bogiem. Poszukiwanie prawdy jest pobożnością, a tam, gdzie zanika odwaga prawdy, wiara jest fałszowana w jej podstawie*.

¹²¹ Por. J. Ratzinger, *Bilans i perspektywy*, Dni Liturgiczne w Fontgombault 2001, „Christianitas” nr 35 (2007), s. 147.

w całości zachowując swą jedyną, prostą, niepodzielną zasadę, mnoży się dzięki miłości ludzi w świętej różnorodności symboli i rozwija w wielkiej obfitości wszystkich wyobrażeń chcianych przez Boga – jednak jednocząc różnorodność tych symboli, powraca do swej własnej jedności i przynosi jedność wszystkim tym, którzy zbliżają się święcie do niego¹²². ■

¹²² Dionizy Areopagita,
Hierarchia niebieska, III,
PG 3, 429 A.

Tłum. Paweł Milcarek

Tradycyjnie oferujemy:

- + Ikony, obrazy i figury
- + Krzyże i ryngrafy
- + Nakrycia głowy: mantylki, chusty, szale, kapelusze
- + Świece i szatki chrzcielne
- + Szkaplerze i różańce
- + Kropielniczki i zestawy kolędowe
- + Pamiątki przyjęcia Sakramentów św.
- + Papeterię